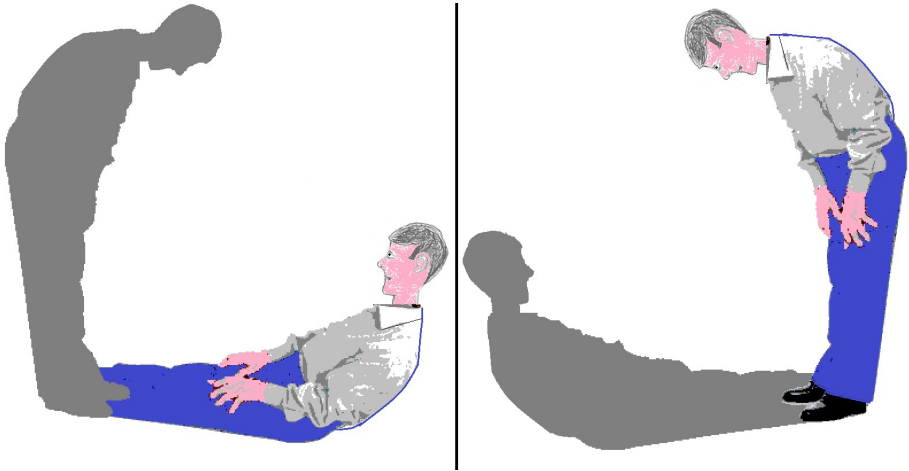

שני סיפורי צל

שני הסיפורים נכתבו בהפרש של שלושים שנה זה מזה בידי סב ונכדתו. הם מגוללים מפגשים מרתקים עם יצור ממימד אחר המציג בפנינו מציאות מתמטית השונה מזו שאנחנו מכירים. הסיפור הראשון הוא "צל חופש" והסיפור השני הוא "צל חלום". האירורים לסיפור הראשון הם פרי מכחולן של כותבת הסיפור השני ושל בתה.

הסיפורים מובאים במתכונת של סיפור לילדים, אך גם מבוגרים ימצאו בו עניין, בין היתר משום אופן ההסתכלות החדשני על המציאות.

הכותבים: סב ונכדתו.

אירורים: אתי אורן ונועה חייקין

התוכן

סיפור ראשון.....3

4	במקום הקדמה - הילד שרצה חופש.....
8	א - פגישה בחצר הגן.....
12	ב - שיחה על החושך.....
17	ג - בבנק.....
20	ד - ויכוח על כן ולא, טוב ורע.....
25	ה - הצל של הצל.....
29	ו - מה צל רואה.....
34	ז - איך צל קורא.....
39	ח - מה זה 'לעבוד'?
45	ט - שמו של הצל.....
49	י - צל הולך לאיבוד.....
56	במקום סיום.....

סיפור שני.....58

59	פרק ראשון - המתנה של סבא.....
68	פרק שני - לצוד אריה.....
73	פרק שלישי - לצוד צל.....
73	א.....
78	ב.....
79	ג.....
81	פרק רביעי - ממה עשוי צל.....
85	פרק חמישי - פחד מהאינסוף.....
89	פרק שישי - צל וכן.....
95	פרק שביעי - זמן.....
106	מאז עברו הרבה שנים.....

סיפור ראשון

צל חופש

במקום הקדמה - הילד שרצה חופש

הילד שרצה חופש חשוב לסיפור הזה. לולא הוא לא היה הסיפור מתרחש, ולכן אני רוצה לומר עליו משהו. למעשה אינני סבור שאי פעם הכרתי אותו ואפילו אינני זוכר את שמו, אם בכלל נאמר לי. לצורך התייחסות אישית המצאתי לו שם: "דרור", כי זה בדיוק הדבר שהוא רצה יותר מכל. הוא כל כך רצה חופש עד שהצליח לקבל אותו. וכשקיבל את החופש התחילו לקרות המאורעות שעליהם אספר כאן.

ובכן, כאמור, את דרור לא הכרתי וגם לא ידעתי שהיה קיים, ומכאן שגם לא ידעתי שהוא רצה חופש. את כל זה למדתי רק אחר כך. למדתי שהוא היה ילד שלא אהב ללכת לגן ולא אהב לשמוע בקולו של אף אחד ולא אהב לעשות את כל מה שהילדים האחרים עשו. הוא לא אהב, למשל, לאכול; כי בשביל לאכול הוא היה צריך לעשות כל מיני דברים מרגיזים כמו להיזהר לא ללכלך את האצבעות, ללעוס בפה סגור, לבלוע בשקט... והטרחו הזו נראתה לו מיותרת לחלוטין. הוא גם לא אהב לשחק, כי כשהיה משחק במשחק אחד הוא לא היה יכול לשחק במשחק אחר באותו זמן וזה ציער אותו, ומשום כך היה ילד רציני מאד. הוא נהג לחשוב הרבה, בעיקר על איך לא לעשות שום דבר. אבל גם לחשוב הוא לא אהב, בעצם. הוא פשוט רצה להשתחרר מכל דבר. רצה חופש מוחלט.

אך כלפי חוץ הוא נראה כמו ילד רגיל. וכמו לכל הילדים היה לו צל. כן, צל. דבר כזה שמלווה כל מיני ילדים לכל מקום ויש לו צבע שחור בהיר והוא נמרח על מדרכות ועצים וגדרות במקום שהילד יעשה זאת בעצמו.

וכמו כל צל רגיל, המחקה את בעליו, גם הצל של דרור עשה כל מה שדרור עשה.

Noa Chaikin ©

דרור רצה חופש אז גם הצל שלו רצה חופש. הוא כל כך רצה חופש עד שהצליח לקבל אותו. הוא רצה להשתחרר מן הכול, והצליח. השתחרר מן הכול. אפילו מדרור.

את דרור אולי אף פעם לא פגשתי. אבל אני חושב שאצליח לזהות אותו אם במקרה אפגוש בו, שהרי אם הצל שלו השתחרר ממנו, אז יתכן בהחלט שגם דרור השתחרר מן הצל שלו. אמנם בזה אני לא בטוח לגמרי, כי בעולם שבו הצל משתחרר מבעליו אולי אין הדברים קורים כפי שאנחנו מבינים; אולם ליתר בטחון החלטתי שאם אראה איש בלי צל, אגש אליו ואשאל אותו אם זה

הוא. ואז גם אשאל אותו לשמו ובמהדורות הבאות של הסיפור כבר לא אכנה אותו דרור כי אם אקרא לו בשמו האמיתי.

עד כאן עניינו של דרור שאינו עושה בסיפור שום דבר, אבל מן הראוי להזכיר אותו כי רק בזכותו קרה כל מה שקרה.

א - פגישה בחצר הגן

ובכן, בוקר אחד לקחתי את שני הילדים שלי לגן, כרגיל. את הילד הגדול לגן של הגדולים ואת הקטן לגן שעל ידו.

© אתי אורן

חשבתי לעצמי על יום העבודה הארוך שמצפה לי ועל כך שאראה את ילדיי רק בערב, וכבר התחלתי להתגעגע אליהם. עמדתי רגע ארוך והבטתי בקיר האבן של הגן, כאילו חिकיתי שיהיה שקוף ויראה לי את ילדיי ואת מעשיהם.

כשהבנתי שהאבן אינה הופכת לזכוכית - רק בגלל זה שכך אני רוצה - והתחלתי להסתובב אחורה שמעתי פתאום קול צייצני: "סליחה, מה השעה?". קצת הופתעתי לשמע הקול, כי לא התכוננתי להימצאותו של אף אחד על ידי. שום קול צעדים על המרצפות לא בישר לי דבר ופתאום רוצה מישהו לדעת מה השעה כל כך קרוב אלי.

בגלל סדר היום שלי, המאורגן למופת, ידעתי מה השעה גם בלי להציץ; אבל כדי להיראות רציני - וגם כדי להתגאות בשעון הדיגיטאלי החדש שלי - קרבתני את היד אל העין, ראיתי שכתוב שם 7:45, הסתובבתי אל השואל ותרגמתי לו: "רבע לשמונה". הסתכלתי עליו ונדמה היה לי שמשוה בו משונה מאד; עוד לא הבנתי מה. אבל יותר משונה הייתה השאלה הבאה שלו: "ערב או בוקר?". הרגשתי רצון להתחכם לו ולענות כי זו השעה רבע לשמונה בצהריים, אבל ניראה היה לי שהוא אינו מבין בדיחות, וחץ מזה היה בו משהו מוזר ומשונה כל כך שגרם לי לחשוב שאולי הוא אורח מעולם אחר ולכן הוא באמת לא יודע את ההבדל בין בוקר לערב.

לא עניתי ורק הסתכלתי עליו. הוא היה בגובהו של בני הגדול, אולי מעט גבוה יותר, אבל הבעת פניו הייתה מבוגרת מאד. חשבתי שאולי הוא גמד, אבל בכך עוד לא נפתרה הרגשת המוזרות שהייתה לי בקשר אליו. צבע עורו ובגדיו היה כהה; מין מזיגה של אפור, תכלת וחום - צבע שחור בהיר. חשבתי לעצמי שאולי הוא כושי אבל גם זה לא פתר לי את החידה.

כנראה התעכבתי הרבה זמן במחשבות עליו כי הוא פתח ואמר: "בבקשה אמור לי מהר. זה חשוב לי מאד לדעת!"

"לדעת מה?", שאלתי.

"לדעת אם עכשיו ערב או בוקר!"

"עכשיו בוקר", אמרתי לו, "מדוע זה חשוב לך כל כך?" ועוד חידה התווספה למאגר החידות של האיש המשונה הזה.

פתאום נדמה היה לי שהוא מתחיל להתארך, אלא שאז קרה דבר הרבה יותר משונה. השמיים היו מעוננים חלקית ובאותו רגע החל ענן קטן להסתיר מאיתנו את השמש. עמדנו שנינו בצילו המתחזק והולך של הענן ולנגד עיני ממש החל האיש הקטן להימוג ולהיעשות שקוף עד שנעלם לגמרי. בטרם הספקתי להשתומם חלף הענן מעל פני השמש בד בבד עם הופעתו מחדש של האיש הקטן והמוזר, שכבר לא היה קטן כל כך.

הנה עוד חידה. "איך עשית את זה?", שאלתי.

"את מה?", ענה הוא בשאלה.

"איך נעלמת והופעת ככה? ואיך התארכת פתאום?!".

כעת ענה הוא לי תשובה שהדהימה אותי באמת: "בדיוק כפי שאתה עשית. אתה ואני נעלמנו ביחד והופענו שוב ביחד, ואתה הרי בודאי יודע שהאורך שלנו אף פעם אינו קבוע".

חשתי סחרחורת קלה והרגשתי צורך להישען על משהו יציב. הלכתי אל עבר קיר הגן ונשענתי עליו, טובל כולי בצל הבניין.

"הנה, נעלמת שוב", אמר האיש הקטן-גדול, "גם אני יודע להיעלם כך", הוסיף והחל לצעוד לעברי. ואז, כשהחל להיכנס אל אזור הצל של הקיר, קרה דבר שהדהים אותי עוד יותר. כל חלקי גופו, שנגע בהם צל הקיר, נעלמו כאילו היו עשויים מקרח שנטבל בהדרגה במים רותחים. ככל שהתקרב אלי נעלם חלק גדול יותר ממנו. תחילה נעלמו כפות הרגלים ואחריהם השוקיים והברכיים. הוא המשיך להתקדם ונעצר לבסוף כאשר כל מחצית גופו התחתונה נעלמה ורק מחציתו העליונה, חתוכה בבטן באלכסון, צפה באוויר.

"עכשיו, בבקשה ממך, צא החוצה", קרא, "אינני אוהב לדבר עם מישהו בלי לראות אותו".

ופתאום, בבת אחת, הבנתי הכול. הבנתי איך קרה שלא שמעתי את צעדיו, הבנתי מדוע חשוב היה לו לדעת אם עכשיו בוקר או ערב, ואיך החליט לשנות פתאום את אורכו כשידע לבטח את השעה, הבנתי איך נעלם בתוך צל הענן ומדוע החליט שדווקא אני הוא זה שנעלם. כמו כן הבנתי שלא אתי הוא מדבר אלא עם הצל שלי.

התקדמתי מעט, כך שיכולתי לראות את השמש ולדעת כי צל ראשי בולט מחוץ לצל הקיר ואמרתי: "אתה יודע שאתה יצור מיוחד?"

"או, כן", ענה, "אני יודע. אתה צל רגיל, כזה שיש לו שותף. אבל אני צל עצמאי. חופשי!" ואת המילה "חופשי" הוא אמר בקול רם כל כך שהבנתי שהיא חשובה ביותר עבורו.

אמרתי לו: "אתה נשמע כאילו אתה מאד גאה בחופש שלך. אני מתאר לעצמי שלא תמיד היית חופשי".

הוא הביט בצל שלי מבט ממושך ומעמיק ואמר: "גם אתה יצור מיוחד. אתה הצל הכי חכם שאני מכיר. אראה לעצמי זכות מיוחדת במינה אם תסכים להיות ידידי".

לאחר הבהלה וההפתעה כבר הייתי מוכן לכל דבר; גם ללשון הדיבור המליצית הזאת. וכך, בלי כל טקסים מיוחדים, הסכים הצל שלי להיות ידידו של הצל בלי איש.

נעלבתי מעט מכך שממני מתעלמים ואילו צלי, אשר לולא אני לא היה אלא אפס מאופס, דווקא הוא זוכה למעמד מכובד. אולם החיבה שרחשתי אל היצור המשונה, יחד עם הסקרנות לראות כיצד יתפתחו הדברים, הניעו אותי לשתף פעולה עם הצל שלי ועם הצל האחר ולגלוש לתוך הרפתקה מיוחדת במינה.

ב - שיחה על החושך

נפרדנו בהבטחה הדדית שנשוב ונתראה כשיתחשק לנו. מיד נראתה לי הפגישה כחלום רחוק ובלתי מציאותי. התחלתי לחשוש שמא סיגלתי לי מנהג של חלימה בהקיץ, אך ההסבר למה שקרה נראה לי הגיוני ופשוט מכדי שיהיה חלום:

צל נבלע בתוך צל גדול ממנו. אפשר לעשות ניסיון פשוט ולהיווכח שהתופעה תחזור על עצמה תמיד כפי שזה קרה אתי. כשעמדתי בצל הבניין נעלם צלי והיה כלא היה. ומשום שהיצור הזה הינו בעצמו צל, הרי שגם הוא נעלם בתוך צל. כשהוא אמר לי שנעלמתי, למרות שלא נעלמתי, היה זה משום שלא אלי הוא התייחס, אלא אל הצל שלי; כך זה בכל מקום: כששני ילדים מדברים אחד

עם השני, גם הצללים שלהם מדברים אחד עם השני. ילד מדבר עם ילד וצל מדבר עם צל. אף פעם לא קורה שצל מדבר עם ילד.

ומדוע רצה לדעת את השעה? כי בהתאם לשעה יכול היה לקבוע לעצמו את האורך הנכון.

ומדוע היה לו חשוב כל כך לדעת אם עכשיו ערב או בוקר? כי אחרי הערב בא לילה, ובלילה יש חושך, וחושך זה צל גדול מאד שכל צל קטן נעלם בו ולא יכול למצוא את עצמו בשום מקום חוץ מאשר על יד מנורות רחוב. ומנורות רחוב זה עסק ביש רציני. הצל משתנה כל כך מהר. הוא נהיה קטן וקטן כל כך, עד שהוא נהפך לנקודה, ולפני שהוא מצליח לתפוס מה קורה אתו הוא מתחיל להתארך ולהתנפח עד שהוא נהפך להיות חלק מן החושך הגדול ונעלם בתוכו. ואם הוא פוגש בדרך עוד מנורת רחוב, הוא נחתך לשניים ואז שני חצאי הצל שהופרדו זה מזה באכזריות מנסים להתמזג יחד ולחזור להיות צל אחד שלם ואינם מצליחים; חצי צל אחד גדל והשני קטן ופתאום השני גדל והראשון נעלם וזה מעייף מאד ומפחיד. והילד שהולך בלילה בין מנורות הרחוב מפחד, כי הוא עושה מה שהצל שלו עושה...

...כך חשבתי לי והרגשתי את עצמי חכם מאד. רציתי לעשות רושם על הידיד החדש של צלי ושלי וסיפרתי לו את מחשבותי בפגישה השנייה שלנו.

"אוי!", הוא אמר, "אתה מדבר כל כך הרבה שטויות! אני חושש שאני מתבייש להיות חבר שלך. מנורות הרחוב הן הידידות הכי טובות שיש לנו. אתה מדבר כך רק כי אתה לא רוצה חופש. אתה נשמע כאילו השותף שלך מחליט בשבילך מה אתה רוצה להגיד!".

"נכון, אתה צודק", נתתי לצל שלי לענות יחד אתי, "אלה באמת המחשבות שלו. אבל אני קשור אליו כל כך הרבה זמן וכבר קשה לי לחשוב אחרת. בבקשה ספר לנו מדוע מנורות הרחוב הן הידידות הטובות ביותר שלנו".

הוא עוד היה נרגש מכעס ולכן אמר: "אני לא מספר לשותף שלך שום דבר. אני מספר רק לך. זה שהוא שומע, זה פשוט כי אין לו ברירה אחרת. הוא עושה כל מה שאתה עושה גם אם הוא רוצה וגם אם לא!".

משהוציא עלי את זעמו וגמר לפרוק את שאט נפשו ממני, נרגע ופנה במתיקות אל צלי וכך אמר: "אתה יודע, בשעות היום אנחנו לא חופשיים ביותר. איננו רשאים להשתולל כאוות נפשנו. מלכתחילה אנחנו חלק מן הלילה, ארוכים וגדולים לאינסוף. אך כשמתחיל היום אנחנו מתקצרים והולכים עד לשעת הצהרים וחוזרים ומתארכים לקראת הלילה הבא במתכונת קבועה מראש וללא כל שליטה במצב. אולם בלילה, לאור פנסי הרחוב, אנחנו יכולים לשלוט במימדינו, לגדול ולקטון כרצוננו ואף להתפצל לכמה וכמה צללים.

אני באופן אישי אוהב להתפצל לשלושה ולרקוד עם עצמי ועם עצמי לאור שלוש מנורות רחוב. צללי העש ופרפרי הלילה מדגדים אותי וזה תענוג אמיתי'..."

"אז למה", שאלתי, "הילדים מפחדים בזמן כזה?"

"הם בכלל לא מפחדים", ענה, "הם שמחים כשהם רואים את הצל שלהם ומכירים אותו. הם פוחדים בחושך, כשאין מנורות רחוב, וזה קורה כי הצל שלהם הוא זה שפוחד. בחושך הצל הולך לאיבוד ולא יכול למצוא את עצמו בין כל הצללים שהלכו לאיבוד יחד איתו. אבל אני לא פוחד. אני דווקא אוהב להתערבב עם כל הצללים ואני יודע שהחושך איננו נשאר לתמיד. עוד לא קרה לי אפילו פעם אחת שהלכתי לאיבוד ולא מצאתי את עצמי אחר כך".

"אבל אני פוחד בחושך", נתתי לצלי לומר במקומי, "בתוך החושך מסתובבים גם צללים רעים. הם חוטפים צללים ומאבדים אותם לתמיד!"

"מה שאתה אומר אינו מדויק כל כך", ענה הצל, "אין צללים רעים. כל הצללים טובים. אבל הם מחוברים לשותפים והשותפים הם בדרך כלל רעים ומשפיעים על הצללים שלהם להיות רעים כמותם. אני לא מפחד מהם כי הם לא עושים לי שום דבר רע. אני לא מחובר לשום שותף ולכן אני כל כך טוב עד שאפילו צל שמנסה להיות הכי מרושע שצל יכול להיות לא יכול לעשות לי שום דבר רע כי אני מתערבב אותו והוא נהפך להיות טוב. אם אתה מפחד, זה סימן שאתה נותן לשותף שלך למשוך אותך להיות רע ואז אתה לא יכול להתגונן כמוני".

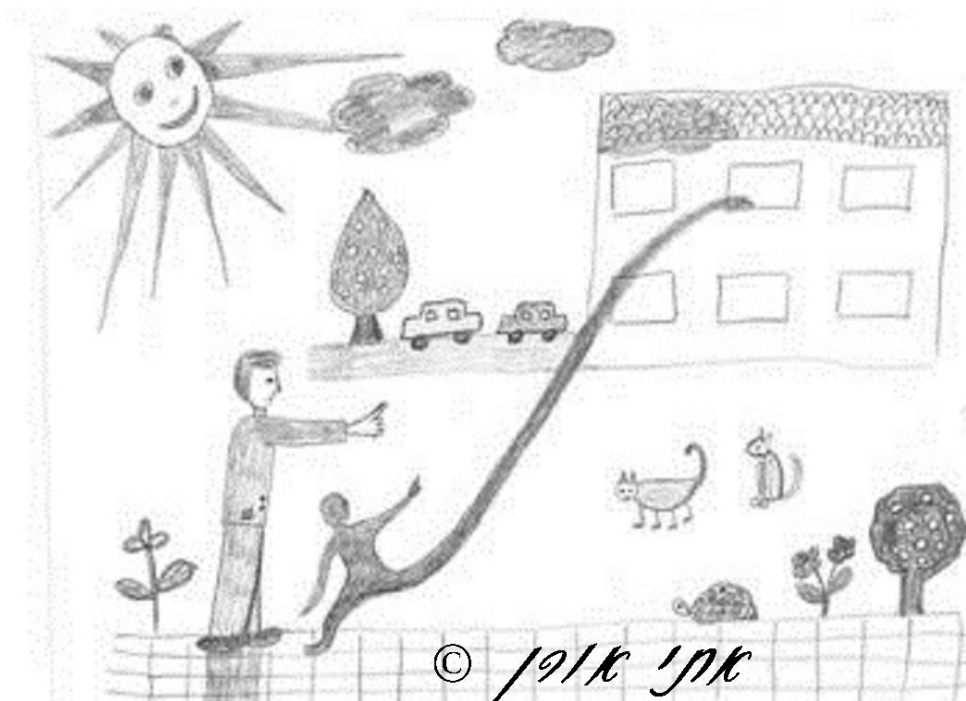
הוא שתק ואני התביישתי, כי ידעתי שהוא צודק בקשר לכך שאני קצת רע, והצל שלי התבייש כי הוא ידע שזה נכון שהוא נותן לי להשפיע עליו מן הרוע שלי.

כך שתקנו והתביישנו עד שהחלטתי לשנות נושא כדי להציל את השיחה. אמרתי "אני צריך ללכת לעבודה. האם תסכים לבוא איתי?".

"בסדר", הוא ענה, "אתה נאלץ ללכת לעבודה של השותף שלך כי אתה לא חופשי. מסכן שכמותך. בודאי משעמם לך שם נורא ואתה הולך לאיבוד בתוך הצל של הבניין. אבוא אתך כדי שלא תהיה לבד. רק בבקשה אל תכריח אותי ללכת לאט כמו השותף שלך. אמור לי היכן העבודה ואני אלך לשם בדרך שלי".

אמרתי לו "הנה, שם, הבניין הלבן עם חלונות הזכוכית הגדולים" והצבעתי לעבר הבנק שבו עבדתי.

הוא הרים את רגל ימינו ובבת אחת היא התארכה והגיעה עד אחד מחלונות הבנק; הרים את רגלו השנייה ונעלם בתוכו.

הוא אפילו לא טרח להתחשב בזגוגית החלון; הוא עבר מבעד לזכוכית כאילו הייתה אויר. לא הצלחתי להסתיר מצלי את בהלתי. אבל צלי נשאר רגוע והרגיע אותי.

הדרך שלי אל הבנק נמשכה כמה דקות תמימות. מעולם לא הרגשתי עצמי מסורבל כל כך, למרות שתמיד נמשכת דרכי אותו זמן.

ג - בבנק

בנק זה מקום לא נעים. יש בו רצינות, אחריות וקפדנות. יושבים בו פקידי חמורי סבר ועומדים בו לקוחות נרגנים הבאים להתלונן אצל הפקידים ולגלגל עליהם קורטוב ממצב רוחם הרע. תמיד יש תור ותמיד יש כעס. הפקידים סופרים כסף ומקפידים לדייק עד המטבע הקטן ביותר. הלקוחות מקוים שהפקידים יטעו בחשבון: אם פקיד טועה ונותן ללקוח פחות ממה שהחשבון הנכון אמור להראות, אז יש ללקוח הזדמנות לכעוס בצדק ולדרוש את תיקון הטעות. אבל אם הלקוח מקבל בטעות יותר ממה שהוא צריך לקבל, אז הוא שותק ועושה עצמו כאילו החשבון נכון. לעזרת הפקידים יש מכונות מדויקות שסופרות במקומם, ולמגינת לב הלקוחות אין הרבה טעויות. לעומת זאת תמיד יש תור של לקוחות ותמיד הלקוחות פוחדים ששכניהם לתור יגנבו מהם את המקום ומקוים שיוכלו לגנוב את המקום של שכניהם. גם כך וגם כך הם כועסים ומתוחים.

לי יש מזל. אני לא עובד בחלק הזה של הבנק אלא בחלק אחר שיש בו תור פחות גדול וקהל הלקוחות שממתינים לי הוא שקט יותר ואינו מתווכח על מקומו בתור. אני גם לא צריך לספור ולהיזהר מטעויות בחשבון. להיפך: במסגרת תפקידי אני צריך לעשות חשבון מאד לא מדויק ולדבר במספרים גדולים ככל האפשר כדי לשכנע את הלקוחות שלי להסכים לכל מיני רעיונות שאפילו אני בעצמי כמעט אף פעם לא מסכים להם. אבל גם אני רציני, אחראי וקפדן. אני מתבדח ברצינות, מחייך באחריות ומתעלם מדברים קטנים בקפדנות.

למקום הזה הזמנתי את הצל לביקור, והוא בא. ברור היה לי שהוא בא, למרות שכלל לא הצלחתי לראות אותו.

הסתכלתי על כל האנשים ודימיתי לראות בהם את הצל. ציפיתי לראות את כולם נעלמים ומופיעים. קמתי והדלקתי את האורות באולם והבטתי סביב. אחר כיביתי ושוב הבטתי סביב. שאר הפקידים הביטו בי בתמיהה ושתיים מן הפקידות סובבו אצבע על רקתן וצחקו.

ביקשתי מן הצל שיופיע על מנת שאוכל לדעת היכן הוא. ניגש אלי לקוח ושאל אותי בחוסר ביטחון אם אני מדבר אליו. כמו מתוך חלום שמעתי את עצמי עונה לו "שב בבקשה, במה אוכל לעזור לך?". הוא ניסה להסביר לי את בעייתו ואני לא הקשבתי.

כל אותו בוקר הייתי מבולבל מאד. שכחתי כל מיני דברים, גיליתי ללקוחות סודות שאסור היה לי לגלות ולא אמרתי להם את מה שהייתי צריך לומר. התווכחתי עם פקידים בקול רם ואמרתי להם מה אני באמת חושב עליהם. בצהרים קרא לי המנהל לשיחה. "התלוננו עליך פקידים ולקוחות", אמר, "התעורר חשש שאתה אינך רציני, אחראי וקפדן מספיק לעבודה במחלקה שלך".

לפתע היה נדמה לי שראיתי את הצל מאחורי כיסאו של המנהל לאורה של קרן שמש שחדרה מבעד לחלון. קמתי לרגע אבל לא ראיתי דבר.

"מה קרה לך?", שאל המנהל בהפתעה מהולה בכעס, "האם אתה חש ברע?".

עניתי לו שכנראה חליתי בשפעת ויש לי קצת חום.

"אם כן", אמר, "לך הביתה לנוח. אינך צריך להרגיש לא נוח. המחלקה תסתדר בלעדיך כמה ימים".

מחוץ לבנין הצטרפו אלי הצל שלי והצל האורח. הצללים היו קטנים מאד בגלל השעה. "ראית איזה תענוג זה ללכת לאיבוד בתוך צל גדול? אתה הופך להיות חלק ממנו וגדול כמותו. אתה יכול להתמרח על כל דבר בלי שהשותף שלך מרגיש", אמר הצל העצמאי.

כעסתי והחלטתי לא למהר לענות. פחדתי כי בגללו אני עלול לאבד את מקום העבודה שלי. הרגשתי שהיו לו יד ורגל במה שקרה לי בבנק, אבל לא ידעתי מה בדיוק. החלטתי להוציא ממנו בעורמה פרטים על מה שקרה. אמרתי לו

"בתור צל המחובר לשותף אינני זוכר שום דבר ממה שקרה לי. עד כמה שאני יכול להבין פשוט לא הייתי קיים מן הרגע שנכנסתי לצל בנין הבנק ועד לרגע שיצאתי ממנו. אשמח מאד אם תספר לי מה קרה".

כך אמרתי וקיוויתי שלא יבין שהוא מדבר בעיקר אתי ולא עם צלי. הנחתי כי בצל הבנק לא יכול הצל החופשי לזהות את הצללים הנעלמים שאיתם הוא מתרועע. הוא יכול להתערבב איתם, למשוך אותם לכל מקום בצל הגדול ולהשתולל איתם כאות נפשו, אך לא לזהות אף אחד מהם כי בצל הגדול מאבדים כל הצללים הקטנים את ייחודם. בגלל זה לא יוכל הצל לדעת שאני, או יותר נכון - צלי, משקר אותו.

ואכן צדקתי, כפי שהסתבר לי מדבריו של היצור הגמיש הזה ששעת הצהרים גימדה אותו ביותר: "בדרך כלל, כשאני מגיע לצל גדול אני מוצא שהצללים הקטנים נחים בשקט מתוך עצלות או פחד. אז אני מסתובב ביניהם ומשתולל והם מתחילים להיבהל ולכעוס ולהיגרר אתי להשתוללויות שלי ולהיכנס למריבות. תאר לעצמך איך מתנהגים השותפים שלהם באותו זמן; הם בודאי מאבדים את עשתונותיהם בלי לדעת מדוע: כועסים אחד על השני, רבים אחד עם השני ושמחים, בסופו של דבר, להסתלק מן המקום".

"אז זה באמת מה שקרה לי!", חשבתי לעצמי ובקול רם אמרתי לצל: "אתה שובב גדול!".

ד - ויכוח על כן ולא, טוב ורע

אחרי הביקור בבנק התחלתי לדאוג. הצל הזה עלול להפריע למהלך חיי התקין. אסור לי לתת לו להשתלט עלי כך. החלטתי להסביר לו מי באמת חשוב יותר. הוא חושב שהצל יותר חשוב מן האדם, אבל אם הוא יבין שהאדם הוא החשוב והצל הוא רק מלווה, הוא יתייחס אל בני האדם - ואני ביניהם -

ביתר כבוד ויתנהג בהתאם. אבל איך אוכל להסביר לו כשהוא בכלל לא מדבר אתי? הוא מדבר עם הצל שלי ומקשיב רק למה שהוא רוצה להקשיב. אם אני מנסה לתת לצל שלי להסביר לו, הוא כועס עליו ואומר לו שהוא אומר רק את מה שאני אומר לו מה להגיד, ושהוא לא עצמאי ומשום כך זה לא אמיתי. אי אפשר לדבר אתו כמו שצריך.

ברגע של ייאוש חשבתי להפסיק את השיחות אתו. זהו! אם אי אפשר לשכנע אותו בדיבורים אז אפשר לנסות לשכנע אותו בשתיקה. "השתיקה היא הצל של הדיבורים", ניסיתי למצוא לעצמי הצדקה מפוקפקת; במקום לדבר אליו אני אשתוק אליו.

בהתחלה הצלחתי לשתוק. הוא שאל שאלות ואני שתקתי. אבל רציתי שהוא ידע שאני שותק בכוונה. אולם לשם כך היה עלי להסביר לו, וכדי להסביר הייתי צריך להפסיק לשתוק. אז החלטתי להפסיק לשתוק רק כדי להסביר לו, ואחרי ההסבר להמשיך לשתוק.

במהרה נפלה לידי הזדמנות לכך. אחרי שלא קיבל תשובה לכמה שאלות הוא שאל אם אני בכלל שומע אותו. עניתי שכן.

"אז בבקשה ענה לי".

"לא רוצה", עניתי וחיכיתי שישאל מדוע.

אבל הוא לא שאל, אלא פתח ואמר: "אני יודע למה אינך רוצה לענות לי. השותף שלך נעלב כי הוא חושב שהוא לא מקבל ממני מספיק כבוד. הוא חושב שאתה נוצרת ממנו והוא לא מאמין שהוא נוצר ממך".

כאן כבר לא יכולתי להתאפק וקראתי: "תסביר לי בבקשה, איך זה יכול להיות שהגוף נוצר מן הצל ולא להיפך? הרי הגוף קיים והצל אינו קיים!".

"נכון מאד", השיב הצל, "הצל הוא 'אין' והגוף הוא 'יש' ולכן הצל הוא המקור של הגוף ולא להיפך".

"אינני מבין", אמרתי, "איך זה יתכן? האם ה'כן' נוצר מן ה'לא'? האם ה'יש' נוצר מן ה'אין'?"

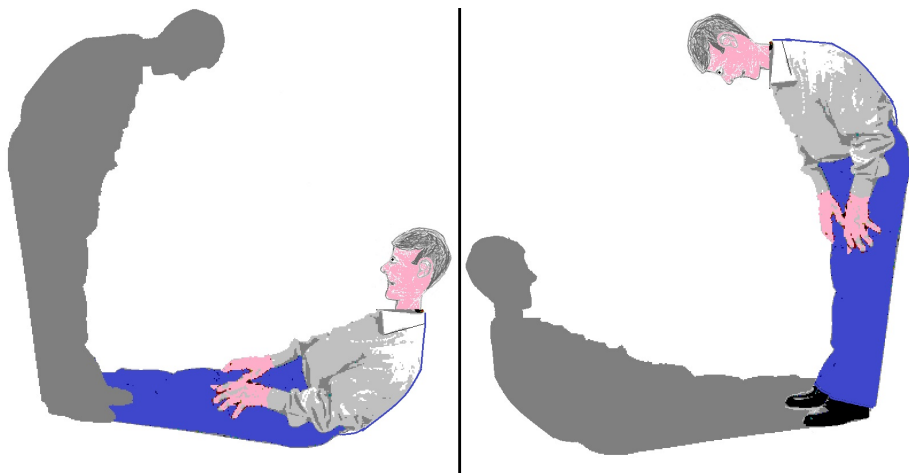
"אין צורך להתאמץ על מנת להבין", הוא ענה, "עשה ניסיון פשוט ותיווכח בעצמך. נסה לבנות את המילה 'כן' רק בעזרת המילה 'לא'; הנה כך: לא 'לא' זה 'כן'.

בצורה כזו נוצר ה'כן' מן ה'לא' וכך גם ה'יש' נוצר מן ה'אין'. אתה הנך 'אין' והשותף שלך הוא לא אתה ולכן הוא לא 'אין' אלא 'יש'."

זה כבר הרגיז אותי מאוד. "איך אפשר לשמוע אוסף כזה של שטויות?", חשבתי לעצמי ובקול רם אמרתי "אבל באותה דרך אפשר ליצור את ה'לא' מן ה'כן' ואת ה'אין' מן ה'יש'; הנה כך: לא 'כן' זה 'לא' ולא 'יש' זה 'אין' ומשום כך ה'יש' הוא המקור של ה'אין' וכך הגוף הוא המקור של הצל!"

"זה ניסיון יפה מאוד", הוא אמר בחיוך שניראה לי מתנשא וגרם לי להתרגז עוד יותר, "אבל אתה יצרת את ה'לא' מן ה'כן' בעזרת שימוש במילה 'לא'. עשה עכשיו, בבקשה, ניסיון ליצור את ה'לא' רק בעזרת שימוש ב'כן'."

עכשיו שתקתי באמת. לא כי רציתי לשתוק בכוונה, אלא כי באמת לא היה לי מה להגיד. הוא צדק. הוא ניצח אותי בצדקתו. ה'יש' נוצר מן ה'אין' וה'אין' לא נוצר מה'יש'; ולכן עלי להסכים כי אני נוצרתי מן הצל שלי ולא הצל שלי נוצר ממני.

התחלתי לרחם על עצמי. הרגשתי כמו ילד נזוף ונזכרתי בילדים שלי שמשחקים עכשיו בגן. נזכרתי כמה אני אוהב אותם ומתגעגע אליהם ופתאום עלה בי רעיון: "אם הצל עושה את הגוף, אז הוא צריך לאהוב את הגוף ולכבד אותו בדיוק כפי שאבא אוהב את הילדים שלו ומכבד אותם! לא לזלזל וללעוג!!".

הצל המשיך לחייך ואמר "אני לא מתעלם מן הגוף. אני יודע על קיומו אבל לא יכול לראות אותו. אני, הרי, הנני 'אין' והגוף הינו 'יש'. אני יכול לדבר אל הגוף והוא יכול לשמוע אותי. אבל אינני יכול לשמוע את הגוף אלא רק את הצל. כי ה'לא' יכול להשפיע על ה'כן' אבל ה'כן' לא יכול להשפיע על ה'לא'".

"אז הפוך את עצמך ל'יש'!", קראתי, "אם ה'אין' בונה מעצמו את ה'יש', אז אתה יכול להפוך את עצמך לגוף!".

"אבל אין לי שום סיבה לרצות להפוך לגוף", התגונן, "ומלבד זאת, אם אהפוך לגוף, אני חושש כי לא אוכל להפוך חזרה לצל, כי מ'יש' אי אפשר ליצור 'אין'".

"טוב!", אמרתי, "בינתיים אני לא דורש ממך שתהפוך לגוף ואני לא דורש ממך שתתייחס לבני אדם. אבל אני רוצה שתתחיל להבין את בני האדם. אני רוצה שתעשה מה שבני אדם עושים ותבין את המשמעות של להיות בן אדם. ואם

אחר כך תבחר להמשיך לזלזל בהם וללעוג להם, אני לא אביע שום התנגדות".

כאן התגלה, לשמחתי, שהצל אינו חכם כל כך כמו שחשבתי. הוא לא ידע מה זה 'משמעות' וביקש הסבר.

"משמעות", אמרתי, "זה הדבר האמיתי שצריך להבין ולא תמיד הוא מובן מאליו. למשל עכשיו הוכחת לי שהצל הוא המשמעות של הגוף ולא הגוף הוא המשמעות של הצל".

הוא הבין והסכים. "אני מוכן לעשות מה שבני אדם עושים", אמר, "אבל עליך להסביר לי".

"אין בעיות!", אמרתי בקולו של פקיד בנק המשכנע את לקוחותיו להאמין במה שהוא בעצמו לא מאמין, "זה פשוט מאד. בני אדם עושים מעשים רעים ומעשים טובים. אבל כל מעשה טוב הוא גם מעשה רע וכל מעשה רע הוא גם מעשה טוב. למשל בני אדם צריכים לאכול כדי לשמור על עצמם. אז כשבן אדם אוכל, הוא עושה דבר טוב. אבל בשביל לאכול הוא צריך לפעמים להרוג איזו חיה או לגנוב ממנה את הביצים או החלב שלה. ואם הוא רוצה להיות דווקא צמחוני, אז הוא מחבל בצמחים בשביל לאכול. לכן הדבר הטוב שהוא עושה הוא גם דבר רע. משום כך לבני אדם מותר לעשות כל מיני דברים שגם אסור לעשות. כי כל דבר רע הוא גם טוב...".

רציתי להמשיך אבל הצל חתך את דברי: "בסדר גמור, הבנתי. אני מוכן לעשות מה שבני אדם עושים" ונעלם כהרף עין כפי שרק הוא יודע לעשות. נבהלתי מאד. לא גמרתי להסביר לו הכול והוא לא מבין הכול. הוא עוד עלול לגרום לאסונות.

ה - הצל של הצל

במשך זמן רב לא פגשתי את הצל. ניסיתי להאמין שזה בגלל ענני החורף המכסים את פני השמש ומעלימים את כל הצללים. אבל היו בחורף ימים בהירים, חסרי ענן, וגם בהם לא פגשתי את הצל. לילדים שלי לא סיפרתי על הצל, כדי לא להפחיד אותם. כל בוקר לקחתי אותם לגן בשעה שבע ארבעים וחמש. כל יום הלכתי לעבודה ועבדתי בסדר. ללקוחות ולפקידים לא היו תלונות עלי. להיפך; זכיתי בהרבה שבחים ומחמאות מפי לקוחות מרוצים ומפי המנהל. אפשר להגיד שחיי חזרו למהלכם התקין והרגיל.

אבל מעולם, אף לא לרגע, לא חדלתי לזכור את ידידי הצל שנעלם כאילו בלעה אותו האדמה - אם בכלל יש לה תאבון ליצורים שכמותו. בעיקר הייתי חושב עליו בבוקר, בעת שהייתי מלווה את הילדים לגן. גם בבנק, כשהייתי רואה אנשים רבים או מתווכחים, הייתי נזכר ומחייך.

בערבים הארוכים, בעיצומו של החורף, ערכתי לילדים הצגת צלליות על הקיר והכנסתי בפי הצלליות מלים משיחותיי עם הצל האבוד. הראיתי להם איך צל בולע צל ואיך צל בוקע מחדש מתוך צל. ניסיתי להסביר להם שהצל יוצר את הגוף ולא הגוף יוצר את הצל, אבל הם צחקו וחשבו שאני מתבדח.

כך עבר לו חורף משעמם במיוחד והגיע אביב.

בוקר אחד, אחרי שלקחתי את הילדים לגן, שמעתי מאחורי את אותו הקול הציצני הישן והמוכר: "סליחה, מה השעה?".

הסתובבתי בשמחה ואמרתי "בדיוק אותה השעה שבה אנו נפגשים תמיד. איפה היית?".

"ישבתי בבית הסוהר", אמר באותה גאווה שבה הדגיש בפגישתנו הראשונה את חופשיותו.

"מה?!", קראתי בתדהמה. אחר התפכחתי: "אתה הרי צל. אי אפשר לאלץ אותך להיות סגור במקום אחד".

"אף אחד לא אילץ אותי. רציתי להיות שם. פעם חשבתי שלעשות מעשים של בני אדם זה רע, אבל אתה לימדת אותי שכל מעשה רע הוא מעשה טוב. אז עשיתי מה שבני אדם עושים: גנבתי, שדדתי, רצחתי וישבתי בבית סוהר. עכשיו אני פושע וזה טוב".

לאט לאט הבנתי מה קרה. הוא, בתור צל, עשה מעשים של צל. בתור צל הוא הצליח לחדור לחנויות דרך הזכוכית ולעשות שם מה שאף פורץ לא מעז אפילו לחלום, הוא יכול לנוע במהירות האור ולהיות היכן שהוא רוצה מתי שהוא רוצה והוא יכול לנוע חרש ולהתגנב מאחורי כל אדם בלי שיורגש. את התכונות האלה הוא ניצל היטב למזימותיו האפלות; אבל בתור צל הוא עשה רק דברים שמעניינים צל: הוא גנב צל של דברים, שדד צל של חנויות ורצח צל של אנשים; הוא נתפס על ידי צל של שוטרים וישב בצל של בית סוהר. "איך גרמת לצל השוטרים לרדוף אחריך?", שאלתי ומיד הבנתי עד כמה השאלה שלי טיפשית.

"פשוט מאד", הוא ענה, "התיידדתי עם צל של בן אדם פושע עד שהגיעה המשטרה".

"הוי ואבוי", אמרתי לעצמי, "עכשיו אני חבר של חבר של פושעים". עוד דבר קטן לא היה לי ברור: "אם רצחת, אז איך זה קרה שישבת בצל בית הסוהר רק חודשים ספורים?".

"או, זה היה כל כך משעמם אז נמאס לי ויצאתי דרך הסורגים".

"ואיך ידעת בכלל לכמה זמן להיכנס? האם עשו לך משפט?"
 "מה זה משפט?", ענה בשאלה.

"אתה צל יקר מאד וחביב", פתחתי ואמרתי, "אבל בענייני מעשי בני אדם אתה מאד תמים. אתה גונב ושודד ורוצח צללים סתם כך, ואחר כך מתנדב לשבת בצל בית הסוהר ומסתלק משם כשזה נהיה משעמם. בני אדם לא עושים כך".

"אבל אתה אמרתי לי", ענה ברוגז, "שבני אדם עושים כל דבר. הם עושים מעשים טובים ומעשים רעים, וכל מעשה טוב הוא מעשה רע וכל מעשה רע הוא מעשה טוב ו...".

כאן קטעתי את דבריו: "אתה לא שמעת את כל מה שהיה לי להגיד. אתה הסתלקת ונעלמת לפני שסיימתי לומר את דברי. אז עכשיו תשמע עד הסוף ותבין. אתה מוכן?"

"כן", ענה.

"בני אדם לא עושים מעשים בגלל טוב או רע אלא בגלל התכלית של המעשים. תכלית", עניתי לפני שהוא הספיק לשאול, "זו המשמעות של המעשה; זו הסיבה שבשבילה המעשה נעשה. למשל בני אדם רגילים לא גונבים שודדים ורוצחים, כי המעשים האלה אינם מביאים אותם לשום תכלית; בעיקר אם המשטרה מתערבת במעשיהם ומביאה אותם לבית הסוהר. שום אדם אינו רוצה לעשות מעשים שיובילו אותו לבית הסוהר, כי אין שום תכלית בדבר הזה, וברור שאף בן אדם לא ייקח את עצמו לשם מתוך רצון חופשי. בני אדם עובדים ויוצרים. בני אדם בונים את העולם. כל בן אדם עובד בשביל עצמו, אבל מעשיו מכוונים לבנות יחד עם כלל בני האדם".

נחתי מעט מדיבורי כדי לראות איך הצל מתרשם מהם. הוא נראה שקוע במחשבות, אך גם מקשיב. הוספתי ואמרתי: "אתה לא עשית שום דבר למען עצמך ושום דבר למען העולם. המעשים שלך, לא רק שאין בהם תכלית, אלא שהם אפילו לא נעשו כלל. כל מה שעשית, עשית בתור צל. ובתור צל עשית רק צללים. מבחינתם של בני האדם לא עשית שום דבר קיים. אפילו אתה אינך קיים. אינך יכול לעשות מעשים של בני אדם אם אינך בן אדם בעצמך".

כאן שתקתי וראיתי אותו שקוע במחשבות. המחשבות היו עמוקות מאד וגרמו לו להיות כהה ביותר. לאט לאט השתחרר ממחשבותיו וחזר לצבעו השחור בהיר.

לבסוף פתח ואמר: "עולמם של בני האדם הוא עולם קשה. בני האדם אינם חופשיים. כדי להיות בן אדם, אצטרך לוותר על החופש שלי, וזה יהפוך אותי ליצור סובל ואומלל מאד. אבל כבר עכשיו אינני חופשי יותר. יש בי פתאום סקרנות להכיר את העולם הזה של בני האדם, שאתה מספר לי עליו; וסקרנות זו, שאינה עוזבת אותי, גוזלת ממני את החופש המוחלט שלי. הדרך היחידה

שלי להיפטר מן הסקרנות היא לממש אותה. משום כך אני הופך את עצמי לבן אדם".

ובאומרו זאת, חדל פתאום להיות צל. במקום הצל עמד בחור צעיר בהיר עור ולבוש בבגדים צבעוניים ביותר. הוא ניגש אלי, הושיט לי יד ואמר בקול רם ושופע ידידות: "נעים לי מאד לפגוש אותך, סוף סוף. הייתי ידיד טוב של צלך ועכשיו אני שמח להיות ידידך".

לחצתי את ידו והוא לחץ את ידי לחיצה חזקה ואיתנה של אדם ישר וכן.

"הבט", אמרתי לו, "הנה יש לך כעת צל משלך. אתה צל שיש לו צל".
"זה טוב", הוא ענה, "זה הקשר שלי אל עולמי הקודם. בעזרת הצל הזה אוכל לחזור ולהיות צל חופשי".

ו - מה צל רואה

התרגשותו של הצל שנהפך לאיש נראתה אנושית לחלוטין, אם כי מוגזמת. הוא התלהב מצבעים ומעומק - דבר שבעיני בן אדם רגיל אינו מהווה סיבה להתלהבות בדרך כלל. עולמו הקודם שהיה כולו שחור-לבן-אפור ושטוח נעשה

פתאום חלק מעולם רחב הרבה יותר. הוא הביט אל הצללים, ואלה, השטוחים והאפורים אשר פעם היו כל מה שהכיר, נראו לו כעת מבוטלים עד כדי גיחוך.

הביט אל צלו החדש, הביט אל צלי, השווה ביניהם לבינינו וצחק. הסתובבתי סביב עקבי על מנת להראות לו איך הצל משתנה. נטלתי את ידו בידי והובלתי אותו אל קיר הבניין הסמוך; כאשר נעלמו צללינו בצל הבניין הוא הביט בי ובעצמו וקרא בתדהמה: "אנחנו לא הולכים לאיבוד!" ואני לא ידעתי אם זאת ידיעה משמחת או מעציבה.

לעבודה כבר לא הלכתי באותו יום. לא יכולתי לעזוב את הצל שהפך לאיש לבדו בעולם המלא סכנות אשר לתוכו אך זה עתה נולד. גם לא יכולתי לקחת אותו אתי לעבודה ולהושיב אותו במשרד המשעמם של הבנק. גם לא רציתי שהוא יתחיל להכיר את העולם דווקא באווירה של רצינות, אחריות וקפדנות.

לקחתי אותו לטייל בשדה והראיתי לו צבעים. "זה אדום", אמרתי לו ונגעתי בפרח אדום.

"אדום זה מאד נעים", הוא ענה, "והנה עוד אדום", אמר ונגע בפרח צהוב. חשבתי שהוא עיוור צבעים אבל אז הוא קרא בהתלהבות: "האדום הזה שונה מן האדום ההוא. ויש פה כל כך הרבה אדומים וכולם שונים זה מזה...". הבנתי את הטעות שלי: אני הראיתי לו אדום לפני שהסברתי לו מה זה בכלל צבע. ניסיתי לתקן את הטעות: "האדום הזה הוא ירוק והאדום הזה הוא צהוב והאדום הזה הוא אדום...".

"אז למה קוראים לכל האדומים בשם האדום שהוא אחד מהם? צריך למצוא להם שם אחר", אמר.

הודיתי בטעותי והסברתי לו מה זה צבע. הוא שאל אותי איך קוראים לצבע של כל מיני דברים ועד מהרה ידע את שמות כל הצבעים שאני מכיר. פתאום נוכחתי לדעת שהוא רואה עוד צבעים, כאלה שאני לא מכיר. הוא שאל אותי מה צבעו של ריח צוף הפרחים ומה צבעו של האוויר ומה הצבע של כל מיני דברים שתמיד חשבתי שהם שקופים וחסרי צבע.

אמרתי לו "לחלק מן הצבעים בני אדם קוראים 'צבעים שמתחת לאדום' ולחלק אחר הם קוראים 'צבעים שמעבר לסגול'. אבל בני אדם לא נתנו שם לכל אחד ואחד מהם, כי הם מעולם לא ראו אותם".

"אז אני אתן להם שמות", אמר בשמחה, "הנה לצבע הצוף אקרא 'צוף' ולצבע האוויר אקרא 'אוויר'".

"אבל לא תוכל לספר לבני אדם על הצבעים האלה", אמרתי, "כי הם לא יראו אותם. הם עיוורי צבעים לעומתך".

אחר כך הלכנו לטייל בין בתי השכונה. הוא עוד לא התרגל לקצב ההליכה האטי והמסורבל של בני האדם. הוא שלח רגל קדימה על מנת לגמא מרחק של קילומטר בצעד אחד כאילו היה עדיין צל. בעשותו זאת איבד את שיווי

משקלו ולולא אחזתי בידו בחוזקה, היה לבטח נופל ונחבל. "עליך לזכור שכבר אינך צל", אמרתי לו.

הוא לא ענה לי כי היה עסוק בהתאמת הצעדים הנכונים למציאות. נראה היה כי הוא מתחיל להצטער שכבר איננו צל, אבל ההליכה האטית שלנו נתנה לו מספיק זמן להביט מסביב וללמוד את העולם, ואת זה הוא אהב. "הנה מנורת רחוב", אמרתי והוא בתדהמה שאל "האם מנורות רחוב קיימות גם ביום?".

הייתי צריך להסביר לו את ההבדל בין מנורה לבין אור. "אהה", הוא אמר כמבין, "אור המנורה הולך לאיבוד ביום, כפי שצל הולך לאיבוד בלילה". לא טרחתי לתקן אותו ולהסביר לו שבני אדם פשוט מכבים את המנורה כדי לחסוך חשמל. אם הייתי מנסה, הוא היה מביא, בודאי, איזה טיעון משכנע שכיבוי המנורה הוא ההליכה לאיבוד של האור או משהו כזה. הגענו אל חנות עוגות והצצנו בחלון הראווה. המבחר היה גדול ומגרה ביותר. "איזה עוגה אתה בוחר?", שאלתי.

"אינני יכול לבחור מתוך אף עוגה", השיב לי תשובה מפתיעה. "על מה אתה מדבר!?", קראתי ונגעתי בזכוכית החלון, "אין אתה רואה כאן עוגות?".

"לא", השיב, "כל מה שאני רואה כאן זהו לוח קשה וחלק - כנראה מזכוכית". "אל תביט בזכוכית", אמרתי, "הבט במה שמעבר לה. הבט בעד הזכוכית". התברר שעדיין טבועים בו מנהגים של צל ושהוא רואה דברים רק על פני השטח ואינו יודע להתבונן לעומק ולראות את הדברים שמאחורי הדברים. אבל זה עוד שום דבר לעומת מה שקרה לנו בחנות הבגדים. עמדנו שם מול הראי. אני ראיתי בבירור את בבואתי ואת בבואתו. "יש לך הזדמנות לראות את עצמך", אמרתי והצבעתי על הראי.

הוא, כמובן, לא הצליח. אחרי האימון של חלון העוגות הוא כבר ידע להסתכל על הדברים שמאחורי הזכוכית, אבל מה שהוא ראה מעבר לזכוכית הראי היה שכבת המתכת הדקיקה אשר ציפתה אותה מאחור. אמרתי לו לנסות להביט יותר לעומק והוא ראה את מה שמאחורי הראי: את קיר הבטון ומבעד לו את הרחוב שמחוץ לבנין, אבל לא הצליח לראות את עצמו.

הוא כבר החל לכעוס. "מה אתה רוצה?", שאל, "האם אתה מתכוון שאסתכל למרחק כל כך גדול עד שמבטי יקיף את כל כדור הארץ ואז אראה את עצמי מן הגב? בשביל זה אני לא צריך ראי".

התחלתי גם אני להתרגז. אמרתי "בן אדם שמסתכל בראי, מה הוא רואה? את עצמו. אתה מסתכל בראי, מה אתה רואה? את כל העולם ורק לא את עצמך. בבקשה חדל להסתכל רק על המציאות. בעולם של בני אדם יש גם דמיון. נסה לראות מעבר לראי את הדמות המדומה של עצמך". יותר לא ידעתי מה לומר. הוא שתק והסתכל בראי וניסה לדמיין בבואה של עצמו.

עברה עליו שעה ארוכה בניסיונות, אבל הוא הצליח. כמו ילד החל לעוות את פרצופו ולהניף את זרועותיו. ניסה לתפוס את הבבואה בידיו והסתכל מאחורי הראי לראות אם היא באמת קיימת. אי אפשר היה להזיז אותו משם בשום פנים ואופן. לבסוף קניתי לו במתנה ראי קטן שמצדו האחורי מודבק ראי מיוחד שמגדיל את הבבואה ולקחתי אותו הביתה.

בדרך הביתה הוא אמר לי "בבואה היא כמו צל. אבל לבבואה אפשר שתהיה בבואה אך לצל אין צל. לכן הצל קודם לבבואה...". יכולתי לענות לו שהוא בעצמו צל ודווקא כן יש לו צל. יכולתי לענות לו עוד הרבה דברים אבל שתקתי. כבר לא היה לי כוח. זה היה די והותר לבוקר אחד.

ז - איך צל קורא

כשבאו הילדים מן הגן ציפתה להם הפתעה כפולה. חיכה להם אבא, שבדרך כלל הוא בעבודה בשעה הזאת, ויחד איתו היה גם אורח. אחרי ההתרגשות והנשיקות הגיע הזמן להציג את האורח ואת הילדים ורק אז שמתי לב שאני לא יודע את שמו.

"הכירו, בבקשה", אמרתי לילדים, "הוא לא בן אדם רגיל, הוא צל" והבטתי בהם כדי לראות איזה רושם עושים עליהם דברי.

הם, כנראה, לא הבינו שלהגדרה כזאת נחוצה התייחסות מיוחדת וניראה להם ששם כמו 'צל' הוא שם טבעי ורגיל כמו 'אילן' או 'צבי'.

"שלום צל", הם אמרו בנימוס והבן הקטן הוסיף: "אתה יודע לעשות צלליות?" ואני לא ידעתי אם היה זה הצלצול של המילה 'צל' שגרם לו לשאול או משום שזה המשחק הכמעט יחיד שהם הכירו אתי.

הצל ענה "לא, אני איש, ואיש אינו יכול לעשות צל. אבל צל יכול לעשות אנשים".

הם לא נראו מופתעים מדבריו, מפני שכבר שמעו ממני, כמה פעמים קודם, דברים דומים. הבן הגדול ידע גם להסביר שמ'לא' אפשר לבנות 'כן' אבל מ'כן' אי אפשר לבנות 'לא' והצל נראה שמח מאד לשמוע זאת.

"הילדים שלך מאד חכמים", אמר, "גם הילד שהיה השותף שלי כאשר אני הייתי צל לא חופשי היה מאד חכם".

זו הייתה הפעם הראשונה שאני שמעתי על הילד שרצה חופש והסתקרנתי לשמוע מי הוא הילד הזה שהוזכר בהשוואה חיובית עם הילדים שלי. אבל הצל לא הוסיף לדבר ואני לא ידעתי איך לדובב אותו. הודיתי לו על המחמאה ואמרתי לו שהילדים שלי כבר יודעים לקרוא למרות שהם עוד לא לומדים בבית ספר.

"מה זה לקרוא?", הוא שאל.

כבר ידעתי שמסוכן להסביר לצל דברים כאילו הם מובנים מאליהם כי הוא, שאפשר להגיד שרק היום נולד ועוד איננו מבין הרבה דברים, עלול להבין אותם לא נכון. יכולתי לומר לו, למשל, שלקרא זה לזהות אותיות בשם; אבל זה לא היה נכון. יכולתי גם לומר לו שלקרא זה לזהות אותיות שונות ולהגות את ההגייה המיוחדת לכל אחת ואחת מהן, אבל זה לא היה מדויק לומר כך וגם לא מושלם. צריך להסביר איך האותיות יוצרות הברות ואיך הן מתחברות למלים ואיך המלים למשפטים ואיך המשפטים למשמעויות שלהם.

לא ידעתי איך להתחיל להסביר לו. בסוף, לאחר התלבטות ממושכת, הבאתי עיתון ואמרתי: "אני לא בטוח שאני יכול להסביר לך נכון, אבל אני אנסה". פתחת את העיתון ושאלתי: "מה אתה רואה?". "נייר", הוא ענה.

"אפילו הילדים שלי יכולים לענות תשובה יותר טובה", חשבתי לעצמי, אבל אז גם חשבתי שזה מאד חכם מצדו לראות את העיתון ולא להסתכל דרכו כאילו הוא שקוף.

"נכון", אמרתי והוספתי "אתה רואה שיש משהו על הנייר הזה?". "יש עליו הרבה כתמים", הוא ענה.

"נכון, ולכתמים האלה קוראים 'אותיות' ", אמרתי ונזהרתי לא להגיד לו את השמות שלהן לפני שהסברתי לו בכלל מה הן אותיות.

בקשתי ממנו שיביט באותיות ויספר לי מה הוא חושב אודותן. הוא הביט וסיפר לי שהאותיות מסודרות בשורות ישרות ובקבוצות ושהן חוזרות על עצמן במקומות שונים ויש אותיות שחוזרות על עצמן הרבה ויש אותיות שחוזרות על עצמן מעט.

"לכל אות יש שם", אמרתי, "ולכל אות יש גם הגייה המיוחדת לה. הנה, למשל, לאות הזאת קוראים בשם 'בֵּית' ומבטאים אותה 'בֶּה' או 'בָּא' או 'בִּי' או 'בּו' או 'בּוּ'", אמרתי ושמתי לב שעלי להסביר לו על עיצורים ותנועות. אחר הסברתי לו על מלים מיוחדות שקוראים אותן לא כמו שהן כתובות וחשבתי שבזה נסתיים שיעור הקריאה.

הלכתי להביא לו ספר ממדף הספרים בחדרם של ילדיי. בחרתי את הספר 'פיטר פן' כי אחד הדברים הראשונים המסופרים בו הוא סיפור על צל.

הוא החזיק את הספר ביד ולא ידע מה לעשות בו. אמרתי לו "זה ספר. הוא עשוי דפים דפים של נייר ובכל הדפים כתוב משהו. התחל, בבקשה, לקרוא", והוא קרא.

הוא קרא בלי לפתוח את הספר. הוא השתמש בראיה החודרת שלו וקרא את כל הסיפור מבעד לנייר. הוא קרא דף אחר דף ועמוד אחר עמוד. הוא לא התבלבל מן האותיות שבצדו האחורי של כל דף, כי כבר למד מן הראי להפוך שמאל לימין וימין לשמאל. הוא קרא את כל האותיות בלי להחסיר אף אחת מהן, לתדהמתם ולשמחתם של הילדים.

כשגמר לקרוא הביט בי ושאל "איך קראתי?".

"קראת נהדר!", עניתי, "אתה מכונת קריאה מעולה. עכשיו ספר לי, בבקשה, מה קראת".

הוא חשב שאני צוחק ממנו. "אינני יכול לזכור את כל צירופי האותיות", אמר. "צל מצולל שכמותך", קראתי, "למלים ולמשפטים יש משמעות ואתה דילגת עליה כאילו אינה קיימת. אותיות הן מעשי ידי אדם, ובני אדם עושים דברים למען תכלית. התכלית של האותיות היא להעביר משמעות. האותיות מתחברות למילים והמילים מתחברות למשפטים והמשפטים יוצרים משמעויות. אתה קראת כל כך יפה וטוב, אבל כל מה שקראת היה רק צירופי אותיות. האם לא הבנת שיש סיפור בתוך הספר? הילדים שלי לא קוראים כל כך מהר ויפה כמוך, אבל כשהם קוראים - הם מבינים; נכון?", פניתי אל הילדים וביקשתי מהם אישור לדברי.

הם עוד עמדו נדהמים מיכולת הקריאה החודרת של הצל. אפילו הילד הקטן הבין שיש כאן משהו מיוחד כמו איזשהו כישוף. מהם לא יכולתי, כרגע, לגייס שום תמיכה ופניתי מחדש אל הצל. "הנה", אמרתי, "הבט רגע על צרוף האותיות 'צ' ו'ל'. כשאתה רואה את הצרוף הזה אתה צריך לחשוב על המילה 'צל'; וכשאתה חושב על המילה 'צל' עליך לחשוב מיד על צל. בדרך זו עליך להתייחס לכל צרוף של אותיות".

הצל חזר ונטל לידייו את הספר והחל שוב לקרוא. הפעם קרא לאט יותר והתרכז בכל מילה ומילה. פתאום הפסיק לקרוא ואמר "זה לא נכון! אי אפשר לתפור צל לגוף בחוט ומחט..."

ואז ידענו כולנו שהוא יודע לקרוא.

ח - מה זה 'לעבוד'?

למחרת הוא למד לכתוב. כשרציתי ללמד אותו חשבון, התברר כי הוא יודע טוב מאד לחבר ולחסר, להכפיל ולחלק ולעשות כל מיני דברים שאפילו אני, פקיד בבנק, לא יודע.

"טוב", אמרתי, "עכשיו, כשאתה יודע לקרוא ולכתוב ולעשות חשבונות, אתה יכול לצאת לעבוד".

"מה זה לעבוד?", שאל.

"או, לעבוד זה...", התחלתי ועצרתי כי זכרתי שעלי לדייק מאד כשאני מסביר לו דברים שהוא אינו יודע.

"סליחה", התחלתי שוב, "זה מאד קשה להסביר. 'לעבוד' יכול להיות כל מיני דברים, אבל אני מתכוון רק לאחד מהם".

"ומה הוא?", שאל הצל.

ניסיתי לענות לו בעזרת הדגמה ושאלתי: "אתה יודע לאן אני הולך כל בוקר אחרי שאני לוקח את הילדים אל הגן?".

"ודאי", הוא ענה, "אתה הולך אל הבנק".

"ומה אני עושה שם?", הוספתי לשאול.

"אתה עובד", הייתה תשובתו.

"ואיך אני עובד?", המשכתי ושאלתי.

"אתה יושב על כסא ליד שולחן ומדבר עם אנשים", אמר.

"גם עכשיו אני יושב ליד שולחן ומדבר אתך; האם גם עכשיו אני עובד?", הקשיתי.

"אני חושב שלא", ענה הצל, "משום שרק כאשר אתה הולך אל הבנק אתה אומר שאתה הולך לעבודה ואינך קורא 'עבודה' לשום מקום אחר שאליו אתה הולך".

"אז מה הופך את השיחה שלי עם אנשים ליד השולחן משיחה סתם לעבודה?", שאלתי את עצמי בקול רם, כאילו צפיתי לקבל ממנו פתרון. "אינני יודע", אמר הצל אשר מעולם לא היה חזק בהבנת משמעויות של פעולות אנושיות.

"תמורת מה שאני עושה בבנק אני מקבל כסף", התחלתי להסביר, "אך תמורת השיחה שלי אתך עכשיו כאן בסלון אינני מקבל אף לא פרוטה. למעשה", התחלתי לגבש הגדרה, "אינני מצליח להעלות בדעתי כל פעולה שאליה אני מתכוון במילה 'לעבוד' אשר אין מקבלים תמורתה תשלום". "אם כך האם גם לגנוב זה לעבוד?", הפתיע אותי הצל, "כי הרי מקבלים תמורה למה שעושים כשגונבים".

"כשגונבים", עניתי, "מקבלים תמורה עבור מאמץ שעושים; אולם מי שמשלם את התמורה אינו נהנה מן הגניבה. להיפך; נגרם לו נזק. אם תשווה את התועלת שנגרמה לגנב עם הנזק שנגרם לקורבן, תראה שברוב המקרים הנזק אינו קטן מן התועלת אלא גדול יותר. לעומת זאת אני, בעבודה שלי, גם מקבל תמורה וגם מביא תועלת לבנק שמשלם לי את התמורה, וזה נקרא 'לעבוד'".

נשמתי עמוקות בהרגשה שהצלחתי להסביר נכון דבר מה מסובך, אבל הצל לא חדל לתבוע תשובות: "אינני מבין; אתה מדבר על תועלת ונזק, על תשלום ותמורה ואני לא מבין כלום. אינני מבין איזה נזק נגרם למישהו שגונבים ממנו כסף, או איזה תועלת יש למי שגונב כסף. אינני מבין איזה מין תשלום אתה מקבל מן הבנק תמורת המאמצים שלך. הבנק נותן לך כסף, אבל הוא צריך לתת לך אוכל. כסף זה לא אוכל. אתה יושב בבנק כל יום על הכסא והמכנסיים שלך משתפשפים ונקרעים. אתה צריך מכנסיים, לא כסף...".

"נכון", חתכתי את דבריו, "אתה צודק. הבנק נותן לי רק כסף, אבל אני הולך לחנות ולוקח מה שאני צריך - אוכל ומכנסיים, למשל - ונותן בתמורה את

הכסף שנותן לי הבנק. בדרך זו הבנק כן נותן לי מה שאני צריך, למרות שהוא נותן לי רק כסף".

"אבל אתה לא נותן לחנות תמורה נאותה", אמר הצל, "אתה נותן לחנות המכנסיים כסף, אבל מכנסיים עשויים מבד - לא מכסף. אתה נותן לחנות האוכל כסף, אבל אני בדקתי ממה עשוי כסף וממה עשוי אוכל ואני אומר לך שמכסף אי אפשר לעשות אוכל".

רציתי להסביר לו, אבל הוא לא נתן לי לדבר והמשיך: "אני יודע מה אתה רוצה להגיד לי: שהחייט לוקח את הכסף ונותן אותו לבית החרושת לבדים תמורת בד, ובבית החרושת זקוקים לחוטים - לא לכסף - אז לוקחים את הכסף ונותנים אותו לבית חרושת לחוטים תמורת חוטים וככה אפשר להמשיך ולספר איך הכסף מתגלגל עוד ועוד ועוד. ואותו דבר קורה בקשר לאוכל; בחנות האוכל לוקחים את הכסף ונותנים אותו לבית החרושת לאוכל, אבל בית החרושת לאוכל זקוק לחומרים שמהם הוא עושה אוכל וכדי לקבל אותם הוא צריך לשלם תמורתם ... כסף".

כאן נח הצל רגע מדיבוריו אך לפני שהספקתי להשיב לו, הוא המשיך: "אבל עכשיו אני רוצה להגיד לך משהו: לגלגול הזה של הכסף יש סוף. בתי החרושת לבגדים מייצרים בגדים מעורות שפושטים מחיות ומסיבים שגוזזים מהן או קוטפים מצמחים. אבל את החיות והצמחים האלה הורגים לבסוף ולא משלמים להם כסף. וכך גם עם אוכל. יש מין אוכל כזה שקוראים לו 'בשר' ומכילות אותו חיות. בשביל לקבל אותו מן החיות, בני אדם הורגים אותן ולא משלמים להן כסף. בשביל להכין אוכל אחר, שקוראים לו 'לחם', בני אדם הורגים צמחים ולא משלמים להם כסף. גם הצמחים מקבלים מן השמש והאדמה חומרים שמהם הם מתקיימים ולא משלמים להם כסף...".

כאן ביקשתי ממנו לעצור את שטף דיבורו ואמרתי לו: "הבנתי אותך. אני יודע מה אתה רוצה להגיד. אתה רוצה לומר לי שלעבוד זה כמו לגנוב, לקחת בלי לתת תמורה, כי כסף אינו תמורה נכונה לשום דבר".

עצרתי כדי לתת לו שהות להתנגד, ומשלא אמר דבר הנחתי כי הבנתי אותו נכון והוספתי: "מאד קשה לי להסביר מה זה כסף. אולי זה אני בעצמי כנראה אינני מבין לחלוטין. אבל הדברים שאמרת עכשיו בהחלט פקחו את עיני. בני אדם מתקיימים על דברים שנמצאים באדמה. כדי להפיק אותם צריך להשקיע מאמץ. המאמץ הזה נקרא 'עבודה'".

"וכשאתה משוחח עם אנשים בבנק", שאל הצל, "האם גם אז אתה מפיק דברים מן האדמה?".

"כן", עניתי בגאווה, "האנשים שאיתם אני משוחח שואלים אותי מה הכי טוב להפיק מן האדמה ואיך לשמור על מה שהם כבר הפיקו".

"ואתה יודע את התשובות לשאלות האלה?", שאל הצל.

"לא", עניתי וכבשתי את גאוותי, "כי אילו ידעתי את כל התשובות לא הייתי יושב בבנק, אלא הולך לעשות בעצמי את מה שאני מייעץ לאנשים אחרים לעשות".

"האם אתה מתכוון לומר שאתה משקר את האנשים שפונים אליך?", שאל הצל ונימה של כעס התגנבה לקולו.

"אינני יודע", עניתי במבוכה, "כאשר בא אלי לקוח ושואל אותי מה כדאי לו לעשות עם מה שהוציא מן האדמה במשך שנות עבודה ארוכות, אני עונה לו מה שהמנהל שלי בבנק מצווה עלי לענות. לפעמים קורה שהתשובה שאני נותן אינה נכונה, ואז הלקוח מפסיד. אבל אני חושב שלא אני הנני השקרן, אלא המנהל שלי שאומר לי מה לענות".

"אז המנהל שלך משקר אותך!", הגיב הצל בכעס גובר.

"אולי", עניתי, "אבל הוא לא אשם לבדו. גם הלקוחות אשמים. הם רוצים להרוויח יותר ממה שהם יכולים ולכן הם מוכנים להאמין לכל מה שמספרים להם. כשלקוח בא אלי ושואל אותי מה כדאי לעשות כדי להרוויח הרבה ומהר, הוא מתכוון לשאול מה כדאי לו לעשות בשביל עצמו; וכשאני עונה לו מה כדאי, אני עונה מה כדאי לבנק שהלקוח יעשה".

כעסו של הצל היה ניכר ביותר: "אז אתם עוסקים הרבה בשקר ורמאות. עכשיו אני מתחיל להבין למה בני אדם משתמשים בכסף. כסף זה דבר שאינו שווה כלום. הוא עשוי רק מנייר או ממתכת שבני אדם בכלל לא זקוקים להם. אבל אנשים מסכימים לקבל כסף כי הם יודעים שגם אנשים אחרים יסכימו לקבל מהם כסף. הם מסכימים שירמו אותם, כי הם מרמים בעצמם. אני מתאר לעצמי שבעבודה שלך אתה מדבר עם הלקוחות על כסף...".

אני חושב שמעולם לא פגשתי יצור נבון מן הצל. נדהמתי מן היכולת שלו להסיק מסקנות מרחיקות לכת ונכונות על סמך פרטים כל כך מעטים. אני,

הרי, לא סיפרתי לו שאני מייעץ ללקוחות מה לעשות בכסף ובכלל לא סיפרתי לו שאני מדבר איתם על כסף; הוא הבין זאת לגמרי בכוחות עצמו. אמרתי לו: "כן, אנשים באים אלי עם כסף ורוצים לעשות עוד כסף. לפעמים, בגלל העצות שלי, הם מצליחים ולפעמים הם מפסידים".

כעסו של הצל החל לפוג. "אהה", הוא אמר, "אז אתה מרמה אנשים רק בכסף. אם כך זה בסדר כי כשהם מביאים כסף הם בעצמם מרמים..."

כאן התחלתי אני לכעוס: "לא! זה לא בסדר. כסף זה לא רמאות. אתה היית ונשאר צל, למרות שאתה יצור נבון כל כך. אתה רואה דברים כמו צל: רק על פני השטח, בלי לראות לעומק ובלי להבין שיש משמעות נסתרת לדברים. לכסף אין ערך ממשי, אבל לכסף יש משמעות והמשמעות הינה בעלת ערך ממשי. משום כך מייחסים בני אדם ערך ממשי לכסף, למרות שבאמת אין זה כך".

"זה רע מאד", אמר הצל, "כי אפשר לזייף כסף וליצור משמעות היכן שאיננה". "נכון", עניתי, "ובאמת יש בני אדם שמזייפים כסף וזה נחשב לגניבה. ויש גם בנקים וממשלות שמזייפים כסף ללא הפסק ומשום כך ערכו פוחת והולך כל הזמן; ואנשים מוכנים לקבל את הכסף המזויף הזה למרות שהם יודעים שהוא מזויף..."

"וזאת מדוע?", תמה הצל.

"כנראה משום שבני אדם כבר רגילים כל כך לקבל כסף ואינם רוצים לקבל שום דבר אמיתי", עניתי בצער ולעצמי אמרתי שבהזדמנות הראשונה שתיפול לידי אתפטר מן העבודה בבנק ואלך להיות איכר.

כאן קטע הצל את מחשבותי הנוגות ואמר: "אני מאד סקרן להרגיש כיצד המשמעות הופכת את הכסף לדבר אמיתי. אני מוכן להתחיל לעבוד ואני רוצה לראות אם ארצה לקבל כסף בשכר עבודתי. אני רוצה לדעת אם אצטער לראות כיצד ערכו של הכסף שאני אקבל יפחת וילך..."

"די!", אמרתי, "די עם הדיבורים האלה. השיחה הזאת עשתה אותי עצוב. אינני רוצה לדבר יותר על כסף מזויף".

כהרגלו, הפתיע אותי הצל ואמר: "אינך צריך להצטער. הזיוף של כסף על ידי הממשלות והבנקים הוא דבר טוב מאד. אמנם הוא גורם נזקים לך ולכל בן אדם, אבל הוא מועיל לכלל האנושות. אתה בעצמך הסברת לי פעם שבני אדם עובדים למען עצמם אך מעשיהם מכוונים לבנות את העולם. הבנק אינו בן אדם, אלא דבר שבני אדם בנו; וכשהבנק אומר ללקוח לעשות מה שטוב לבנק, אז הלקוח מפסיד אבל הבנק - שהוא של כלל בני האדם - מרוויח וגדל ומתפתח. וכשבני אדם מסכימים לקבל כסף מזויף ולהפסיד, זה משום שההפסד שלהם הוא רווח לכלל...".

"טוב", אמרתי, "הבנתי אותך", למרות שלא הבנתי כלום, כי נמאסו עלי הויכוחים עם הצל אשר למרות שהוא חכם ופיקח כמו שד, הוא מדבר שטויות בלי סוף.

ט - שמו של הצל

בבנק שלי התפתנה משרה של נער שליח. מכל מיני סיבות חשבתי כי טוב לצל לקבל אותה: זאת עבודה לא מסובכת ליצור שהגיע לעולם לפני ימים ספורים, בזכותי הוא יכול לקבל אותה ללא מאמצים מיותרים, יהיה לו קל להתייעץ אתי במקרים של קשיים ועוד כל מיני סיבות. הצעתי לו את העבודה והסברתי לו שזו עבודה טובה כמו כל עבודה אחרת והוא לא גילה התנגדות. הלכתי אל מנהל הבנק ואמרתי לו שיש לי קרוב משפחה שהגיע ממקום רחוק והוא מתאים לעבודה הזאת. המנהל אפילו לא הרים את ראשו. הוא הוציא ממגירה אחת כמה ניירות ונתן לי. "צריך למלא אותם בשלושה עותקים", אמר.

בערב ישבתי יחד עם הצל לטפל בניירות האלה. בכותרת כל דף היה כתוב:
"טופס פרטים אישיים למועמד לעבודה". מתחת לכותרת היה כתוב: "שם
____ שם משפחה _____ שם האב _____ מספר זהות _____ שנת לידה
_____" "ועוד כל מיני דברים כמו "כתובת _____", "טלפון _____" וכו'.
"מדוע מסומנים כאן כל כך הרבה קווים?", שאל הצל.
ענית: "המילים האלה הן שאלות שאתה צריך לענות עליהן ולכתוב את
התשובות על הקווים. הנה למשל שאלה ראשונה: שם. מה שמך?".
"שמי?", תמה הצל, "מה זה שם? מעולם לא היה לי שם".
כאן ראיתי הזדמנות לעקוץ אותו ושאלתי: "אם אינך יודע מה זה שם, אז כיצד
אתה יודע שמעולם לא היה לך?".
"אני יודע בדיוק מה כל הדברים שהיו לי אי פעם, ו'שם' אינו נכלל בהם",
השיב.

"כאן אתה טועה", אמרתי, "משום שאתה שוכח שישנה משמעות לדברים. השם שלך הוא דבר שאתה הינך המשמעות שלו".

"אינני מבין", אמר הצל, "הסבר בבקשה".

"בקלות!", עניתי, "כשמישהו רוצה לדבר אתך, מה הוא עושה כדי שתקשיב לו?".

"הוא פשוט מדבר אלי", ענה.

"ואם נמצאים לידך עוד אנשים, כיצד אתה יודע שאליו הוא מתכוון?".

"אני פשוט מבין", ענה, "מן הכוונה של זה שמדבר אלי או מן ההקשר של הדיבורים".

ראיתי שמכיוון זה לא תצמח לי הישועה וניסיתי משהו אחר: "אם אני ארצה לדבר אתך ואתה תהיה רחוק ממני, איך אוכל לעשות שתהיה קרוב אלי? איך אוכל לקרוא לך שתבוא?".

"לא תוכל", ענה, "כי אם אהיה רחוק, לא אשמע".

חשבתי שאני עומד לצאת מדעתי; הצל לא היה מוכן לשתף אתי פעולה בשום אופן. "אמור לי בבקשה", ניסיתי דרך ישירה, "איך יש ביכולתי לגרום לך לבוא אלי כשאני רוצה את חברתך?".

"אינך יכול בשום אופן", ענה, "אני חופשי ועושה רק מה שאני רוצה".

"מה אתה?", שאלתי.

"אני צל", ענה.

"ובכן", אמרתי, "אם תעמוד כאן יחד עם עוד מישהו, למשל הילדים שלי, ואני אפנה אליכם ואקרא 'ילד!', אתה תדע בבירור שאני לא מדבר אליך; ואם אומר 'צל!', אתה תדע בברור שאליו אני פונה. לכן, המילה 'צל' היא השם שלך".

"אני אדע זאת אם אניח שכשאתה אומר 'צל' אינך מתכוון לצל של אחד מילדיך או של עצמך", אמר, "אבל אין לי כל סיבה להניח כך. גם לך אין סיבה

להניח, כאשר אתה שומע מישהו צועק 'אבא!', שדווקא אחד מילדיך קורא לך ולא אחד מילדי השכנים קורא לאביו".

פתאום הבנתי שזה ויכוח סרק שאינו מוביל לשום מקום ואמרתי: "טוב, אתה צודק, כרגיל. אין לך שם. אז עכשיו אני אתן לך שם. מהיום והלאה יהיה שמך 'צל'. בכל פעם שתשמע את המילה 'צל' עליך להניח כי מי שאומר אותה מתכוון אליך ועליך לבחון את ההנחה הזאת".

"תודה רבה", הוא ענה, "'צל' זה שם נפלא. יפה כל כך ואצילי; אין מתאים ממנו עבורי".

השאלה הבאה בטופס הייתה שם המשפחה. "אבל מעולם לא הייתה לי משפחה", טען צל, "איך אפשר לתת שם לדבר שאינו קיים?".

"בקלות", עניתי, "פשוט נמציא לך שם משפחה באותו אופן שבו קיבלת את שמך הפרטי".

"לא! אינני מסכים", אמר צל בהפגינו כי למד משהו על משמעותם של דברים, "קיומו של שם משפחה מעיד על קיום משפחה, ובמקרה שלי זה שקר. אינני מוכן לשקר במה שנוגע לי עצמי".

"הבט", אמרתי בנועם בניסיון לשנות את נקודת המבט שלו, "אתה רוצה להופיע כמו בן אדם. לכל בן אדם ישנה משפחה ולכן גם שם משפחה. אם תופיע בלי שם משפחה, יחשדו בך שאתה לא בן אדם".

"בסדר", ענה, "הבנתי את הבעיה. אני מוכן שיהיה לי שם משפחה. אבל אני רוצה שהשם יעיד על כך שאין לי משפחה. שם המשפחה שאני רוצה שיהיה לי הוא 'לא קיים' או משהו אחר מן הסוג הזה".

חשבתי מעט על הצעתו ואמרתי: "זה לא כל כך טוב. יהיו פעמים שבהם יאמרו אנשים את שמך הפרטי ואת שם המשפחה שלך ברציפות ואז זה יישמע 'צל לא קיים', כאילו אתה אינך קיים".

"אם כך", ניסה הצל בשנית, "יהיה שמי הפרטי 'צ' ושם משפחתי 'ל' וכך כאשר יקראו את שמי הפרטי יחד עם שם משפחתי יתקבל השם 'צל'".

"גם זה לא כל כך טוב", עניתי לאחר הרהור קל, "יש אנשים הנוהגים להקדים את שם המשפחה לשם הפרטי ובמקרה כזה עלולים לקרוא לך בשם 'לץ'".

"אתם, בני האדם, עם כל המנהגים המשוונים שלכם, מסלקים ממני כל חשק להיות כמותכם", קרא הצל. אך לאחר כמה שניות ניסה שוב: "מה דעתך על כך ששם המשפחה שלי יהיה כמו שמי הפרטי? בצורה כזאת לא יהיה צורך לומר את שם המשפחה, כי הוא כבר ייאמר בשם הפרטי".

חשבתי על האפשרות הטיפשית הזאת וכמעט דחיתי גם אותה. אבל היות שלא רציתי לצער אותו יותר מדי אמרתי לו: "זה כבר יותר טוב. זה גם נכון במובן מסוים, כי זה נשמע כמו צל של צל או צל ממשפחת הצללים". וכך רשמנו 'צל' גם במקום המיועד לשם המשפחה.

הסכמנו גם כי אפשר לכתוב ששם האב אינו ידוע, המצאנו מספר תעודת זהות ושנת לידה, ואת שאר הפרטים, כמו טלפון וכתובת, הוא שאל ממני.

לא רציתי להוסיף ולדון בשם המשפחה, למרות שהרגשתי שמשו בו לא היה בסדר. ייתכן כי בכך גרמתי לו עוול, כי רוב האנשים שנתקלו בשמו הגיבו בצורה שלא תמיד הייתה נעימה: קראו לו 'צל בריבוע' או 'צלצל', שאלו ברשעות: "איזה 'צל' הוא השם הפרטי ואיזה 'צל' הוא שם המשפחה?" או סתם הרימו גבה בתמיהה מודגשת.

י - צל הולך לאיבוד

כרגיל לא הערכתי נכון את כישרונותיו של צל. הוא קנה לו ידידים בין פקידי הבנק ומצא עצמו מוזמן למסיבות ולאירועים אחרים.

ערב אחד הוא שאל אותי לדעתי על משחקי קלפים. כאדם שכסף הינו פרנסתו, לא יכולתי להביע דעה חיובית על הימורים. נראה לי מאד טיפשי שרצף מסוים של קלפים שחולקו באקראי יקבע כיצד יועבר כסף מיד ליד. את דעתי זו אמרתי לו והוא השיב: "משחק הקלפים הוא טיפשי, אך כך גם כסף. אנשים מסכימים לקבל כסף כתשלום, כי הם יודעים שלהסכמה זו שותפה כל האנושות; הסכמתם לקבל כסף גורמת להסכמתם של אנשים אחרים לקבל כסף מידיהם וגם נובעת ממנה. הסכמתו של שחקן הקלפים לשלם את הפסדיו נובעת מהסכמת שאר השחקנים לשלם כאשר הם מפסידים..."

"טוב, טוב", אמרתי בחוסר סבלנות, "שמעתי את דבריך. מה אתה רוצה ממני, פילוסוף קלפים שכמותך?".
"שתלמד אותי משחקי קלפים", ענה.

לא הייתי צריך להתאמץ הרבה כדי ללמדו. מהר מאד הוא החל לנצח אותי בזכות היתרון שבראייתו המיוחדת החודרת מבעד לנייר הקלפים. אמרתי לו שהעיקרון של הקלפים הוא חוסר היכולת לראות דרכם, והפרה של עקרון זה הינה רמאות.

"אבל זה רק משחק", הוא אמר והמשיך להציץ בקלפים שלי.
משחק חד כיווני זה החל לשעמם אותי ועד מהרה פרשתי ממנו.
אינני זוכר מתי בדיוק החל הצל להשתתף בהימורים ברצינות. לילה אחד חזר הביתה וכיסיו גדושים שטרי כסף למכביר. "רימיתי במשחק קלפים", הוא אמר והוסיף "זה היה משחק שבו כל השחקנים מרמים. אני רימיתי הכי טוב".
"זה רע מאד", אמרתי, "יהיו לך הרבה אויבים".
"לא נכון", ענה, "כולם נהנו לשחק אתי".

הייתה זו שעת לילה מאוחרת ולא רציתי לעורר ויכוח ממושך על חשבון שעות שינה יקרות ומשום כך הנחתי לנושא.

אולם משחזרה התופעה לילה אחר לילה במשך שבוע שלם, כבר לא יכולתי לעבור עליה בשתיקה. אמרתי לו: "אין זו חוכמה גדולה וגם כלל אין זה הוגן לשחק בקלפים אשר שקופים לגביך ואטומים לגבי יריביך".

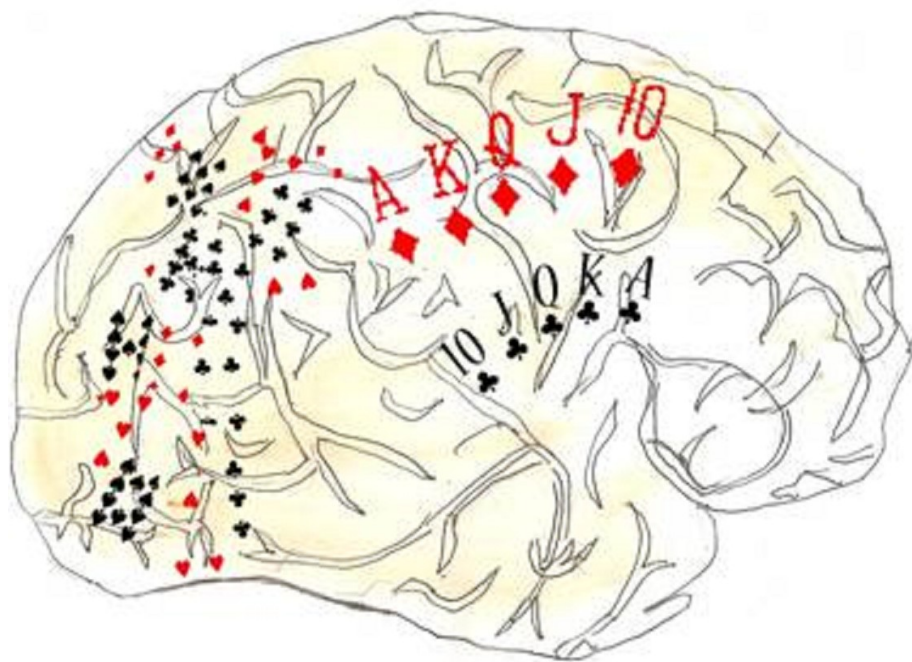
"נכון מאד", הוא ענה, "ומשום כך אני מגלה את כל הקלפים שלי בעוד הקלפים של השחקנים האחרים נשארים הפוכים על פניהם".

"אז איך בכל זאת אתה מנצח ומרוויח?", תמהתי.

"אני קורא את מחשבותיהם", ענה בשלוח.

לא הצלחתי להסתיר את תדהמתי. אמרתי לו: "אני יודע שראייתך חודרת כל חומר. אבל מחשבות אינן חומר".

"מחשבות אינן חומר?", שאל בפליאה, "אז איך זה יתכן שאני רואה אותן בתוך מוחם של האנשים? אני רואה חומרים מסוימים במוח מסתדרים בסידור כזה שאני יכול לזהות כמילים וכמשמעויות עוד לפני שהן נאמרות".

לא האמנתי לו וגם אמרתי לו זאת מפורשות. אך הוא עמד על דעתו שאכן כך באמת קורה. אמרתי לו: "בוא נעשה ניסיון. אני אחשוב מחשבה ואתה תאמר אותה וכך אדע שאתה באמת קורא מחשבות".

הוא הסכים ללא היסוס, ובשעות שלאחר מכן עסקנו בתרגול העברת מחשבות. אני מעיד כאן בהן צדקי שהוא קרא את מחשבותי בדיוקנות. הוא גם ידע איזה מחשבות התכוונתי להגיד בקול רם ואיזה מחשבות השארתי כמוסות בראשי. ברגע של מבוכה אמרתי: "לא נכון! מחשבה כזו לא חשבתי". "אינך צריך להסמיק על מנת שאדע שאתה משקר", ענה, "לא זו בלבד שאני יודע שאתה משקר, אלא שאני גם רואה שאתה יודע שאתה משקר", והוא צדק לחלוטין.

התחלתי לחוש מאד לא נוח בחברתו והוא הבין זאת. הוא היה עונה לי לפני שפניתי אליו והיה לפעמים עונה לי על דברים שעדיין לא הייתי בטוח שאני רוצה לשאול אותו. מחשבותי הכמוסות ביותר כבר לא היו רק שלי. כשהמצב היה בלתי נסבל, חשבתי אליו: "בבקשה אל תראה לי שאתה יודע את מחשבותי שאינן מגיעות לכלל דיבור; התייחס רק אל אלה המתכוונות להיאמר".

"בסדר גמור", הוא ענה בדיבור רגיל, "ידידותך חשובה לי ולא אפגום בה".

הוא המשיך להיפגש עם ידידיו המפוקפקים למשחקי קלפים.

בוקר אחד חזר עליז יותר מכפי הרגלו, שר ומזייף בקול רם ודיבורו מתובל
בניבולי פה לרוב.
"מה קרה לך?", חשבתי לעומתו. הוא לא ענה לי. חזרתי על שאלתי, אך
הפעם בדיבור רגיל.
"שתיתי", הוא ענה.
"אז אתה שיכור?", שאלתי שאלה טיפשית ומיותרת שהוא לא טרח לענות
עליה.
פתאום נזכרתי שצל אינו בן אדם, ויין אינו משפיע עליו. "איך זה יתכן?",
שאלתי, "הרי אין לך גוף של אדם, ויין אינו יכול להשפיע עליך".
"נכון", הוא ענה, "אבל אני יכול לגרום לעצמי להרגיש מה שמרגיש אדם
ששותה, וזה מאד נעים".

"אבל בני אדם אינם נוהגים לשתות לשכרה סתם כך", אמרתי, "אנשים שותים יין כדי לשכוח את עצבונם. האם אתה עצוב?".

כהרף עין הוא התפכח מן השכרות שאליה הכניס את עצמו. "אתה צודק", אמר, "אני עצוב". הוא חזר לקרוא את מחשבותי, ומכאן ואילך שוב לא הייתי צריך לדבר אליו בקול.

"עולמם של בני האדם הינו מכוער מאד", פתח ואמר, "לא תיארתי לעצמי עד כמה תופסים השקר והמרמה מקום חשוב בחייכם. ראיתי אנשים נפגשים מחייכים אחד לשני ומספרים עד כמה הם אוהבים אחד את השני. אבל כאשר ראיתי את מחשבותיהם, ראיתי איך הם זוממים לפגוע אחד בשני. ראיתי אנשים מרמים זה את זה בלי סוף, ולא רק בכסף. אנשים מרמים ברגשות, בערכים, בחיים. זהו עולם רע ובלתי נסבל...".

מעולם, קודם לכן, לא ראיתי אותו כל כך עגום. הוא היה מדוכא באמת. לא ידעתי איך לעזור לו. "שתי אפשרויות אני רואה", חשבתי אליו, "האפשרות האחת היא שאתה תעזוב את עולמנו ותחזור לך אל עולם הצללים הפשוט והטוב שלך", לא היה טעם לנסות להסתיר ממנו שאני יודע את כוונותיו, כי היה לי ברור שהוא קורא את מחשבותי. "האפשרות השנייה", הוספתי לחשוב אליו, "היא שאתה תתקן את עולמם של בני האדם. אתה יודע לקרוא, אתה יודע לכתוב, אתה יודע לקרוא מחשבות אז אתה ודאי יכול גם לכתוב מחשבות טובות ולשתול אותן בתודעתם של בני האדם".

"ודאי", ענה, אך הפעם לא בדיבור אלא במחשבה הישר אל תוך מוחי, כאילו כדי להראות לי שאינני מחדש לו דבר.

"אני יודע לכתוב מחשבות במוחות בני האדם, אך לא אעשה זאת", חזר לדבר בדיבור רגיל. "אני צל חופשי ועל כך אני גאה. החופש חשוב לי יותר מכל. החופש כשלעצמו. ולכן חשוב לי החופש של כל דבר ודבר בעולם. אם אשלוט במחשבותיהם של בני האדם, אפגע בחופש שלהם, וזאת לא אעשה לעולם.

האפשרות האחרת שהעלית נראית לי. אני חוזר לעולם שלי, להיות צל כמקודם".

בבוקר, כשלקחתי את הילדים לגן, נילוה אלינו צל. הוא בא איתנו אל המקום בו התוודעתי אליו לראשונה. הוא עמד בגבו אל השמש. היה לו צל משלו, כמו לכל אדם, צל גדול ויפה כמו כל צל בשעת בוקר.

"עכשיו אני חוזר אל עולם הצללים", אמר לנו.

לא יכולתי להתייחס ברצינות לדבריו, כי לא הייתי מוכן להיפרד ממנו, אך הוא לא התפנה לשכנע אותי. הוא רק אמר לנו "הביטו!" והתכופף ונכנס אל מתחת לצל של עצמו כמו היה זה שמיכה.

המחשבה שזה הסוף הלמה בי כמו משקולת אדירה; "לא!", קראתי בצער ובתדהמה, "אל תלך מאיתנו! אנו אוהבים אותך ורוצים אותך. אנו ידידיך..."

"עם מי אתה מדבר?", שאל בני הקטן.

יכולתי לספר לצל שעולמם של בני האדם יפה. יכולתי להראות לו שיש אהבה אמיתית בעולם; הנה אני אוהב את ילדיי באמת...

"אבא, עם מי אתה מדבר?", שאל גם בני הגדול.

על הרצפה היה מונח צילו של הצל, מרוח כמו כתם טל שהלך והתאדה לאור קרניה המלטפות של השמש.

במקום סיום

אינני רוצה לסיים את הסיפור.

אני מאמין שיום אחד הוא יחזור. ילדיי כבר גדולים והולכים לבית הספר. אולם כל בוקר בשעה רבע לשמונה אני הולך לחצר הגן, למרות שבכך אני מאריך, שלא לצורך, את דרכי לעבודה. אין יום שבו אינני חושב על ידידי הצל שנבלע בתוך צלו; ידידי הצל, שויתר על עולמנו העשיר, הצבעוני והעמוק למען עולם דל, שחור לבן אפור ושטוח של צללים; ידידי הצל שהיה גנב, שודד, רוצח ורמאי והיה ישר והגון יותר מכל אדם; ידידי הצל שהיו לו כוחות אדירים והוא מעולם לא ניצל אותם לרעה...

הרבה למדתי ממנו. לא למדתי שום דבר שלא ידעתי קודם, אך הוא פקח את עיני לראות בצורה אחרת את כל הדברים; ולימוד זה ערכו גדול בעיני יותר מכל לימוד אחר.

אולי, כפי שאני מתגעגע אליך, גם הוא מתגעגע אלי, ויום אחד הוא יופיע כרגיל ויצייץ "מה השעה?", ואולי לא...

אולי הוא רוצה להופיע, אך אינו יכול. בתחילה הוא הופיע, כי הוא היה רק צל; אולם כעת הוא צל של צל של צל, וזה עשוי להיות דבר אחר לגמרי. הוא הלך לאיבוד בתוך צל שבעצמו הלך לאיבוד, ולפני שהוא מוצא את עצמו הוא צריך למצוא את הצל שבתוכו הוא נמצא.

אני לא רוצה לסיים את הסיפור...

סיפור שני

צל חלום

Noa Chaikin ©

פרק ראשון - המתנה של סבא

מכל העולם אני הכי אוהבת את סבא שלי. ברור שאני אוהבת גם את אבא ואת עצמי, כמובן, אבל סבא שלי הוא האיש הכי חכם בעולם. הוא תמיד יודע מה המתנה שאני הכי אוהבת, ואין בכל העולם אף אחד שמספר לי סיפורים כל כך יפים כמוהו. כמעט כל יום אני מבקרת אצלו ויש בבית שלו חדר שהוא רק שלי. הרבה פעמים אני ישנה שם ואז הוא לוקח אותי בבוקר לבית הספר, וללכת איתו זה כזה כיף, הרבה יותר מאשר עם אבא.

יום אחד סיפר לי אבא משהו עצוב ומדאיג על סבא.

"מתי הולכים לסבא?", שאלתי.

"סבא חולה", אמר לי אבא במקום תשובה. "חולה מאד", הוסיף בהדגשה שרק גירתה את סקרנותי.

"מה יש לו", שאלתי, "שפעת? הוא משתעל ויש לו חום? אז אני אדאג שינוח הרבה וישתה הרבה תה עם לימון", הבטחתי.

Noa Chaikin ©

"זאת לא מחלה כזאת", אמר לי אבא בעצב, "סבא חולה במחלה שגורמת לו לאבד את ...", וכאן נעצר.

"לאבד את מה?!?", שאלתי בחוסר סבלנות.

"אני לא יודע איך להסביר לך", פתח אבא שוב, "אבל סבא חושב דברים לא נכונים.

הוא רואה דברים שאינם. הוא מדבר דברים המנותקים מן המציאות. הוא...".
"השתגע?", חתכתי את דבריו וצחקתי. אבא, שלא כהרגלו, לא שיתף עצמו בצחוק שלי, ואני הרצנתי מיד. "את כבר ילדה גדולה", אמר, "ואפשר לספר לך דברים קשים. אבל זה דבר שקשה לי במיוחד לספר. אל תשכחי שהוא לא רק סבא שלך, הוא גם אבא שלי ואני דואג לו מאד ועצוב מאד ולא יודע בעצמי איך לעכל את רגשותיי הקשים".

"אפשר לעכל רגשות?" שאלתי-צחקתי, ומיד הרצנתי וחזרתי להיות מעשית:
"אבא! עוד לא ענית לי על השאלה שלי. מתי הולכים לסבא?!".

אבא חיך בבת אחת כאילו באותו הרגע נשרה מעליו קליפה: "את ילדה כל כך מוצלחת, בתי. בואי ניסע אליו עכשיו".

סבא בכלל לא נראה חולה. הוא שמח שבאנו. הוא הרים אותי גבוה בידיו החזקות, כמעט עד התקרה, ואמר: "בואי נראה אם תצליחי לנחש איזה מתנה יש לי בשבילך היום". "בובת ברבי!" עניתי מיד בביטחון.

"נכון מאד", אמר סבא והוסיף "ומה עוד?"

"לא יודעת, סאבוש", התחנפתי, "תגיד לי, בבקשה", המשכתי בקול מתחנן.

"אם לא תנחשי, לא תקבלי!", אמר כאילו בקשיחות, "אבל אם תדעי איך לשאול, תגלי מיד. אני לימדתי את אבא שלך למצוא מספר אחד מתוך אלף מספרים בעשר שאלות..."

"סבא!", חתכתי בכעס מעושה, "למה אתה תמיד חד לי חידות קשות?! למה אתה לא רוצה להיות כמו כל שאר הסבאים?"

"כן, באמת אבא", התערב אבא ברצינות, "למה אתה כל כך מתעקש להפוך את הנכדה שלך לילדה מחוננת? אתה חושב שזה שאנחנו, הבנים שלך, נעשינו מחוננים עזר לנו לחיות יותר טוב?! היום כל מחשב מוצא בחלקיק שנייה מספר אחד מתוך מיליוני מיליונים. ילדים צריכים אהבה - לא חידות".

"פעם, כשאבא שלך היה קטן, יותר קטן ממך", פנה אלי סבא, "אפילו אחיו היה יותר קטן ממך, ביקר אצלנו יצור מיוחד במינו..."

"אבא! אני מבקש ממך שתפסיק לספר את השטויות האלה לילדה", צעק אבא, "היא קטנה ועדיין לא יכולה להבדיל בין דמיון למציאות. אם אתה רוצה להאמין בצללים וצלליות, זה ענייך. אבל אל תערב אותה בזה סבא שתק ופתאום התחילו שתי דמעות להתגלגל מתוך עיניו על לחיו.

Noa Chaikin ©

"אבא!", הפעם כעסתי באמת, "תראה מה עשית לסבא. מהר תבקש ממנו סליחה!"

"זה לא בגלל אבא", אמר סבא, "אני בוכה רק בגלל הגעגועים".
"למי אתה מתגעגע סבא'לה?", שאלתי.

"או, זה סיפור ארוך", ענה, "הזכירי לי בבקשה לספר לך אותו כשתהיי מספיק גדולה כדי להבחין בין דמיון למציאות".

"אני כבר גדולה", אמרתי, "ומותר לך לספר לי כל דבר".

סבא שב וחיך, "את עוד לא ניחשת מה המתנה השנייה".

המתנה כבר לא עניינה אותי כל כך, אז אמרתי "עוד בובת ברבי".

"נכון", ענה סבא בחיוך ופתח דלת קטנה בשידה. היו שם המון בובות ברבי.
"ועוד אחת ועוד אחת ועוד אחת הרבה, כי אני תמיד מחזיק מלאי של ברביות לנכדה שלי, אבל אני מתכוון למתנה מסוג אחר לגמרי".

"זה יחכה לי עד שאנחש?", שאלתי.

"כן", ענה סבא.

"גם אם אנחש רק בעוד שנה?"

"כן".

"אז אני אנחש בפעם אחרת", הכרזתי וסבא הסכים.

"אז למי אתה מתגעגע סבא'לה", חזרתי למה שעניין אותי באמת.

"לצל", ענה סבא בקיצור.

"צל?", תמהתי, "הנה יש לך צל", הצבעתי על הצל של סבא. "וגם לי וגם לאבא", הוספתי לאחר זמן קצר, "אתה לא צריך להתגעגע, סבא".

"לא אל הצל שלי...", התחיל סבא לענות, אבל אבא התערב: "די! את סתם

מטרידה את סבא. את לא רואה שהוא עייף?"

"תודה לך ילדי, על שאתה דואג לרווחתי", אמר סבא לאבא ושב לספר לי:

"אני מתגעגע אל יצור פלאי העשוי כולו צל. כפי שאנו עשויים מחומר, עור ובשר ועצמות, היצור ההוא עשוי כולו מצל. והוא חכם וחזק וטוב..."

"די אבא! עד כאן!" התערב שוב אבא, והפעם בכעס: "אם תמשיך לספר על היצורים הדמיוניים שלך, זה יגמר רע!"

שתקנו שלושתנו רגע ארוך ומעיק, ואז פתח סבא ואמר לאבא בשקט: "אתה צודק. אלה רק סיפורים דמיוניים. אני פשוט אוהב לספר סיפורים. לדעתי, הדבר הרע ביותר שיכול להיות בסיפור דמיוני זה שעמום. אתם מסכימים?"

לא ענינו והוא המשיך: "תמיד אפשר היה להגיד הרבה דברים רעים על הסיפורים שלי, אבל אני חושב ששעמום לא היה אף פעם אחד מהם".

הוא השתתק ואני אמרתי "נכון מאד. הסיפורים שסבא מספר הם תמיד יפים ואף פעם לא משעממים".

"בסדר", אמר אבא, "אבל רק בתנאי שאתה מבהיר לקהל שלך", כאן הצביע עלי, "שמדובר ביצורים דמיוניים שמעולם לא היו ולא נבראו!"

"מסכים", אמר סבא בחיוך וקרץ קריצה קטנה שרק אני ראיתי.

"נו, אז למי אתה מתגעגע, סבא'לה?", חיקה אותי אבא בקול דקיק ושלושתנו צחקנו.

"אתן לך רמז, נכדה מתוקה שלי", אמר סבא, "זה קשור למתנה שהכנתי לך".

"אז מה המתנה?", שאלתי בפעם המי יודע כמה.

"את צריכה לנחש", ענה סבא, "אצלי לא מקבלים מתנות בחינם".

"הביטי", התערב אבא, "סבא רוצה ללמד אותך איך לצוד אריה במדבר". ואז פנה אל סבא ואמר "יש לי שיטה הרבה יותר מוצלחת ממה שלימדת אותי. הכי פשוט שיכול להיות. שמים טלפון באמצע המדבר ומטלפנים אליו. כשהוא מצלצל צועקים: אריק! זה בשבילך! אז האריה בא ותופסים אותו".

אבא וסבא התגלגלו מצחוק ואני צחקתי מהצחוק המצחיק שלהם ולא היה

אכפת לי שלא כל כך הבנתי. כשגמרנו כולנו לצחוק שאלתי את סבא: "מה, קניית לי מלכודת לאריות?"

אבא וסבא שוב צחקו ואני קצת נעלבתי. סבא ראה את זה ומיד הפסיק לצחוק ונהיה רציני. "סלחי לי נכדתי האהובה. אני אסביר לך למה אבא התכוון ואני בטוח שאת מיד תביני". הוא חיבק אותי ונתן לי נשיקה על המצח. "נכון שאת הנכדה הכי אהובה שלי?", שאל.

"בוודאי!", עניתי, "אבל גם אם היית שואל אם אני הנכדה הכי לא אהובה שלך, גם אז הייתי עונה אותה תשובה. איך זה יכול להיות שאני גם הנכדה הכי אהובה שלך וגם הנכדה הכי לא אהובה שלך?"

"זה לא נכון!" אמר סבא כאילו בהתרגשות. "גם אם יהיו לי עוד נכדים את תמיד תהיי הנכדה האהובה עלי. ואני לא מוכן לשמוע עוד פעם דבר איום ונורא שכזה".

חיבקתי את סבא שלי חזק חזק ונתתי לו נשיקה על המצח, כי על הלחי הדוקרנית שלו לא כל כך נעים היה לתת לו נשיקה.

במכונית ליטפתי את הבובה החדשה שלי וסירקתי לה את השערות. השיער שלה היה מאד ארוך וזה הזכיר לי רעמת אריה. "אבא", אמרתי, "סבא באמת מבולבל. הוא שכח לספר לי איך הוא צד אריות".

"אני חושב שהוא סומך עלי שאני אספר לך", ענה אבא.

"מה, הוא באמת צד אריות?", שאלתי וכבר דמיינתי את סבא הולך ביער עם כובע מצחיק ורובה ענקי.

"אני חושב שלא", ענה אבא, "הסבא החמוד שלך לא צד מעולם שום דבר חוץ מחלומות ודמיונות".

"גם אני יודעת לצוד חלומות", אמרתי, "אני פשוט מתעוררת לפני סוף החלום ואז הוא נשאר לי. את זה לימד אותי סבא".

"גם אותי הוא לימד את זה", אמר אבא, "אבל אף פעם לא הצלחתי לדעת מתי החלום עומד להיגמר. וגם אף פעם לא למדתי איך לדעת שהחלום הוא באמת חלום".

"אה, זה מאד פשוט", הסברתי, "אם אתה מרגיש מאד טוב עם מה שאתה רואה, אז זה בטוח חלום טוב וכדאי לך להתעורר כדי לא לשכוח אותו. ואם זה מאד רע, אז אל תתעורר כדי שלא תצטרך לזכור אותו".

"אבל איך אני יכול לדעת אם מה שאני רואה זה חלום או מציאות?", הקשה אבא.

"כשאתה מתעורר, אתה יכול לדעת שזה היה חלום", אמרתי.

אבל הוא המשיך לשאול "ואיך אני יכול להיות בטוח שלא התעוררתי מחלום אחד ישר לחלום אחר?"

"אבא!", צעקתי, "אתה שואל שאלות יותר מסובכות מהשאלות של סבא. אני מבקשת", וכאן חזרתי לדבר בשקט ובנימוס, "שתפסיקו לשאול אותי שאלות קשות. אל תשכח בבקשה שאני עוד ילדה קטנה".

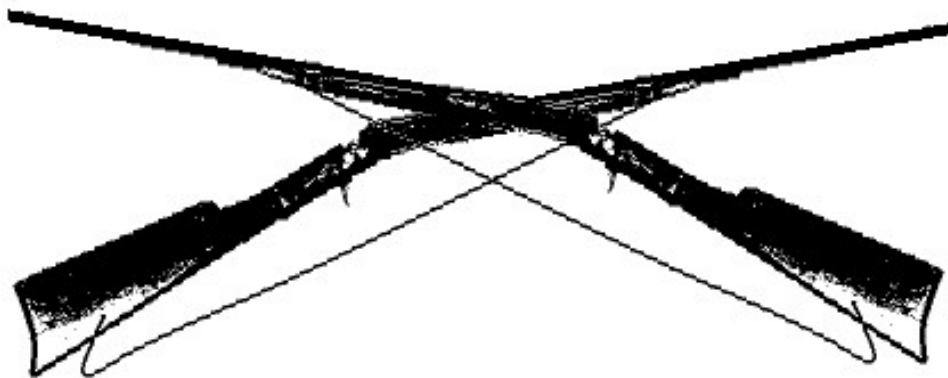
"דברים כדרבנות", ענה אבא וחיכה שאשאל מה הביטוי החדש הזה לפני שהחל להסביר.

בסופו של דבר לא למדתי אז איך סבא צד אריות במדבר. רק אחרי כמה שבועות, לא לפני שהתעקשתי להחליף את כדורי הרובה בכדורי שעם צבעוניים - כדי לא לפגוע באריה החמוד - וסבא הציע צבעי ורוד ותכלת, הבנתי שבכלל מדובר בשיטה כללית לחיפוש מספרים או מילים במילון והרגשתי את עצמי מאד מטופשת. כאמור, הייתי אז מאד קטנה.

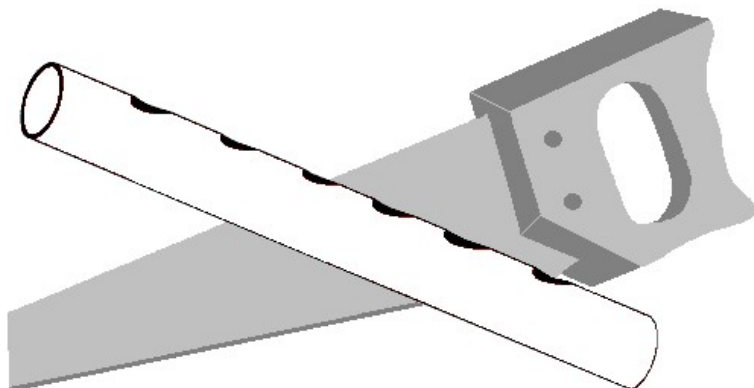
פרק שני – לצוד אריה

אבא אמר לי שהוא רוצה לטלפן לסבא כדי לשאול אותו אם אני יכולה לישון אצלו הלילה.

"אני כבר ילדה גדולה וגם סבא כבר ילד גדול. לא צריך שתטלפן", אמרתי לאבא ומיד נזכרתי בטלפון באמצע המדבר. "זהו זה!", החלטתי, "היום סבא ילמד אותי איך באמת צדים אריה במדבר". ובאמת, בבית של סבא היו שני רובים כמעט אמיתיים שסבא הכין במיוחד לשם כך.

כאן אני חייבת לספר שסבא הוא מאד מוכשר בידיים שלו. פעם הוא הכין חליל מצינור פלסטיק וכינור ממסור ובמשך יום שלם ניגנו ביחד דואט.

אבא ראה את הרובים וצחק. "אתם צריכים כובעים של ציידים, משעם, כמו צייד אריות מקצועיים", הוא אמר.

סבא הביא מן המטבח ארגז ופתח אותו והיו שם המון פקקי שעם של בקבוקים. "באמת התכוונתי, אבל..."

"וואוו!", חתך אבא, "האם שתית את כל בקבוקי היין האלה בעצמך?"

סבא צחק ואמר שהוא לא שותה יין ושאת הפקקים הוא אסף במשך הרבה שנים עוד מאז שאבא היה ילד קטן. "התכוונתי לעשות משהו עם הפקקים האלה, אולי קליעים לרובים, אבל הרעיון שלך לעשות מהם כובעים הוא הרבה יותר מוצלח".

"לא!", אמרתי, "דווקא קליעים לרובים זה רעיון מוצלח יותר. אבל", הוספתי, "צריך לצבוע אותם כדי שייראו אמיתיים".

"לצבוע זה רעיון טוב מאוד", ענה סבא. "כדאי לצבוע בכל מיני צבעים בהתאם למרחק שהפקקים עפים. מה דעתך, חמדתי, על צבע ורוד למרחק גדול וצבע תכלת למרחק קטן?"

לא הבנתי איך הכדורים יודעים לאיזה מרחק לעוף לפי הצבע של עצמם. אז שאלתי וסבא, במקום להסביר לי, שאל את אבא אם הוא יודע. אז אבא אמר שהפקקים בטח מאד חכמים, אבל סבא אמר שלא כך מסבירים.

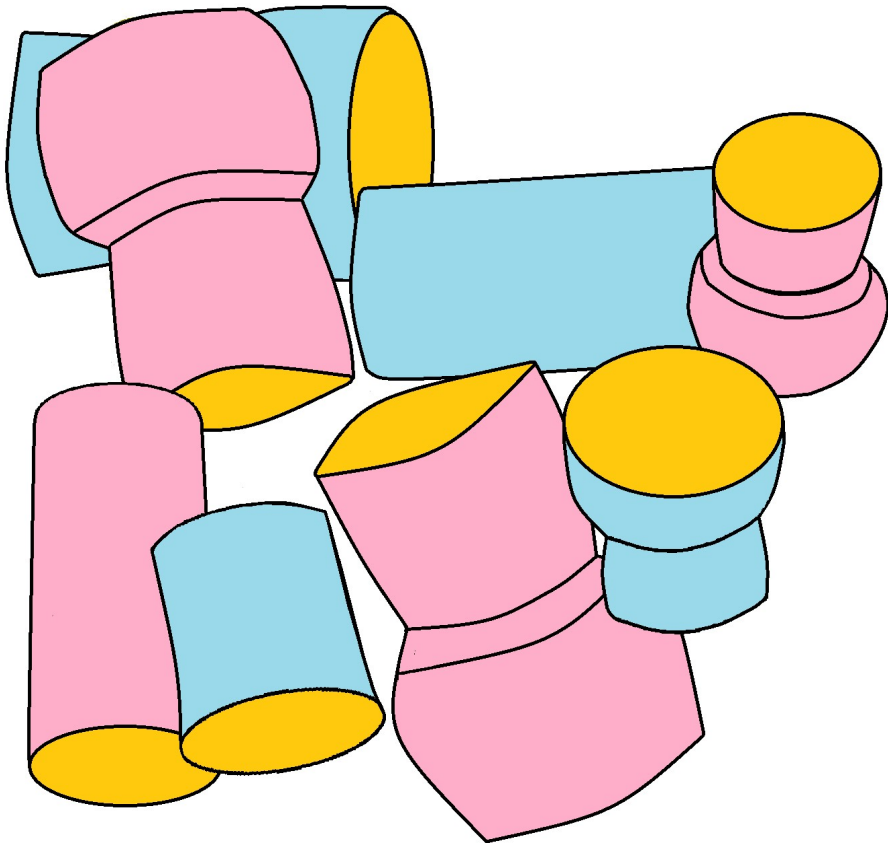
"סבא!", אמרתי, "אתה הסבא הכי חכם בכל העולם ואני בטוחה שאתה יודע להסביר טוב".

אז אבא נהיה רציני ואמר שהוא בכל זאת רוצה לנסות להסביר, ואני הסכמתי כי סבא עשה סימן עם הראש שזה בסדר. אבא אמר שאנחנו מחליטים לאיזה מרחק לירות את הפקקים, וכדי שנדע את איזה פקקים לירות לאיזה מרחק, אנחנו צובעים אותם מראש. ואז, אחרי שירינו את כל הפקקים, אנחנו הולכים לבדוק איזה פקקים פגעו הכי קרוב למטרה.

"ואני מציעה", אמרתי, "שלי יהיו הפקקים התכולים ושלסבא יהיו הפקקים

הוורודים וככה נדע מי יורה הכי טוב".

סבא הסתכל על אבא, ואבא הסתכל על סבא ושניהם חייכו. "טוב", אמר סבא, "בואי נתחיל לצבוע את הפקקים, אבל קודם נגיד יפה שלום לאבא".
אבא הלך, וסבא ואני התחלנו לעבוד במרץ. סבא ביקש שנצבע עשרה פקקים כל אחד.

"ומה אם אלה לא יספיקו?", שאלתי. "אז האריה עלול לזנק עלינו ולטרוף אותנו", ענה סבא בפרצוף הכי רציני שיכול, "ולכן אנחנו חייבים לדעת לכוון

היטב!"

התגלגלתי מצחוק וגם סבא צחק.

אחר כך סבא לימד אותי איך קובעים את מרחק הירייה. אם מכוונים את הרובה ישר לשמים אז הפקק עף גבוה, אבל כשהוא נופל בחזרה הוא נוחת קרוב אלינו. ואם מכוונים אותו ישר קדימה, גם אז הוא נופל די קרוב. צריך לכוון אותו בחצי הדרך בין קדימה ללמעלה, ואז הוא עף הכי רחוק. ואם מכוונים בחצי של חצי הדרך אז הוא עף חצי רחוק.

סבא הביא בובה של חתלתול ואמר שזה אריה, אבל אני כבר ידעתי שאריות הם ממשפחת החתולים.

"ועכשיו נצא לדרך", אמר סבא. "אני חושב שהאריה ישמח אם את תקחי אותו ואני אשמח לקחת את התחמושת".

"תחבושת?", התפלאתי, "אתה חושב שהחתלתולן עלול להיפצע?". כל יום אני לומדת מסבא דברים חדשים. התחמושת אלה הם הקליעים מהפקקים, ואם נפצעים מהם אז צריך תחבושת.

ירדנו למגרש המשחקים וסבא הציע שנמשיך הלאה אל הקצה השני של המגרש. "כאן היה פעם הגן של אבא שלך", אמר סבא, והיה משהו משונה בקול שלו. הסתכלתי עליו וראיתי שתי דמעות מציצות מעיניו.

"סבא! אתה בוכה", אמרתי. סבא חיך חיוך קטן בין הדמעות ואמר "הנה כאן פגשתי את הצל בפעם הראשונה".

לא סיפרתי לו על השיחה עם אבא. רק אמרתי שאם זה רק סיפור, אז בטח שלא צריך לבכות. אז סבא הסביר לי שכאן, במקום הזה, התחיל הסיפור וגם נגמר וש אפשר להיות עצובים גם מסיפורים לא אמיתיים. באותו רגע החלטתי שהאריה והרובים כבר לא מעניינים כל כך. אמרתי לסבא "יש לנו סיפור לצוד". סבא צחק צחוק שמח ואמר "הצל מגיע אלי בחלומות, וכשאני מנסה להתעורר כדי לתפוס אותו, הוא תמיד נעלם לי".

"אני חושבת שאתה צריך עזרה", אמרתי והסתכלתי על סבא.

סבא הסתכל עלי במבט קצת משונה ושאל "האם אבא ביקש ממך להגיד את זה?"

"לא!", עניתי, "אבא בכלל לא רוצה שאעזור לך לצוד צללים וצלליות. אבל אני חושבת שאבא לא יכול לפקח על החלומות שלי, אז רציתי להציע שנחלום ביחד את אותו חלום ואז, אם הצל ירצה לברוח ממך, הוא ירוץ לכיוון שלי ואני אתפוס אותו".

סבא חיך. הוא חיבק אותי ואמר "את יודעת שאף פעם לא אמרתי לך שאת הינך הנכדה הכי טובה שלי?"

"אמרתי לי את זה המון פעמים", עניתי.

"אז רק רציתי להגיד לך את זה שוב. בסדר?"

"ואתה הסבא הכי נהדר בכל העולם", עניתי.

הוא חיבק אותי חזק ואמר "יופי! ועכשיו יש לנו משימה לצוד אריה לארוחת צהרים".

פרק שלישי – לצוד צל

א

חזרנו הביתה עם בובת החתלתולון, כלומר האריה, הקשור ברגליו למקל ארוך המונח על כתפי בצדו האחד ובידו של סבא בצדו השני. הלכנו בתהלוכה. אני בראש וסבא אחרי, מתאים את צעדיו לקצב ההליכה שלי. על כתפי השניה תלוי הרובה שלי וגם על כתפו של סבא תלוי רובה. מן המקל, בצד הזנב של האריה, השתלשלה שקית ובה כל פקקי התחמושת, תערובת של קליעים תכולים וורודים.

זה היה ציד מוצלח. היינו מאד גאים בעצמנו. בהתחלה סבא ירה את הכדורים הרחוקים ואני את הקרובים. מיריה ליריה התקרבו אל האריה. בכל יריה קיצרנו את המרחק לחצי מן המרחק הקודם. בסיבוב הראשון אני פגעתי וניצחתי את סבא. "אולי זה כי אתה יורה את הרחוקים ואני את הקרובים", אמרתי, "כעת נתחלף". סבא ירה את הקרובים ואני את הרחוקים, ושוב אני ניצחתי. "אז אולי זה כי אני יורה ראשונה. כעת אתה תירה ראשון", הצעתי. הפעם באמת סבא ניצח. כעת הציע סבא להניח את האריה במקום אחר, קצת יותר רחוק. הפעם, דווקא זה שירה שני הוא זה שגם פגע. שיחקנו הרבה וסבא ואני התחלקנו שווה בשווה בפגיעות. אני שמחתי אבל התחלתי להבין שלצוד אריה במדבר זה בעצם הדרך המצחיקה של סבא לחשב מרחקים.

בלילה התעוררתי ושמעתי קולות של דיבור מן החדר של סבא. הלכתי לראות עם מי סבא מדבר. סבא ישב על המיטה שלו, ומולו עמד איש מוזר. היה בו משהו לא ברור: לא גבוה אבל גם לא נמוך, לא בהיר אבל גם לא כהה, אך הדבר הכי מוזר היה השקיפות שלו. אפשר היה לראות דרכו כאילו הוא היה עשוי מזכוכית. אבל הוא זז וחשבתי שיותר מתאים לו להיות עשוי מג'לי.

סבא שאל את האיש המוזר שאלה קצת משונה: "אם מן הלא לבדו יכול להיווצר כן, אך מן הכן לבדו לא יכול להיווצר לא", שאל סבא, "אז מאיזה דבר לבדו יכול להיווצר לא?", ולרגע חשבתי שאבא צדק כשאמר שסבא חולה, אבל אז נזכרתי במשהו שאבא הסביר לי.

"תארי לעצמך", אמר לי אבא, "שאת יודעת לדבר בשפה שיש בה רק מילה אחת, 'לא'. אם תגידי אותה על עצמה, 'לא לא', תקבלי 'כן'."

"זה ברור", אמרתי, "הרי 'לא' זה ההיפך של 'כן'."

"בסדר", ענה אבא, "וכעת תארי לעצמך שפה שקיימת בה רק המילה 'כן'. איך תוכלי לקבל ממנה 'לא'?"

"'כן כן'", אמרתי ומיד הבנתי שזה לא פשוט, כי 'כן כן' זה 'כן' וכך גם 'כן כן כן' וגם 'כן כן כן כן'."

"שפת ה'כן' היא שפה לא מעשית", אמר אבא, "אי אפשר לייצר ממנה שום דבר חוץ משרשראות ארוכות של 'כן'. אבל בשפת ה'לא' אפשר לייצר גם 'כן' וגם 'לא'."

שתקתי לרגע ואז שאלתי את אבא "האם יש מילה שאם אומרים אותה על עצמה מקבלים 'לא'?"

"לא", ענה אבא, "בשום שפה בעולם אין מילה כזאת."

"אז צריך להמציא", אמרתי די בכעס.

"אך גם אם היו ממציאים מילה כזאת", ענה אבא, "לא היה לה מובן מעשי."

הבנתי את השאלה ששאל סבא את האיש המוזר וקראתי "צריך להמציא דבר כזה".

שניהם הסתכלו עלי ופתאום מצאתי את עצמי במיטה שלי. זה היה חלום. רצתי לחדרו של סבא. הוא ישב על המיטה שלו בדיוק כמו בחלום שלי, אך האיש המוזר לא היה שם.

"סבא! אתה יודע מה חלמתי?"

"כן", ענה סבא, "חלמת על צל".

"לא!", אמרתי, "חלמתי שהיה איש מוזר כאן איתך בחדר ואתם דיברתם".

"לאיש המוזר הזה קוראים 'צל'", אמר סבא, "אני חלמתי ביחד איתך".

"לא יכול להיות", אמרתי בכעס, "הרי החלום שלי היה רק בראש שלי, והראש שלי היה במיטה שלי והראש שלך היה במיטה שלך".

סבא לא ענה, ורק דמעה קטנה החלה לנצוץ בעין אחת שלו.

"הוי סבא! סליחה! לא התכוונתי לכעוס עליך", אמרתי.

"זה בסדר", חייך סבא את חיוכו הטוב, "היות שאף אחד לא מאמין לי אני מתחיל לפעמים לא להאמין לעצמי. בחלום שלי דיברתי עם צל ואת נכנסת פתאום וצעקת משהו ואז התעוררתי".

חיבקתי את סבא ואמרתי לו "בדיוק כך היה בחלום שלי. אתה דיברת עם צל. שאלת אותו שאלה והוא לא ענה אז עניתי במקומו".

באותו רגע הבנתי משהו מאד חשוב על סבא. הבנתי שהוא בכלל לא חולה אלא בדיוק להיפך. הוא רואה נכון, ומי שלא רואה נכון זה לא הוא אלא אבא.

"האם את זוכרת את השיחה שניהלנו?", שאל סבא, "אני אף פעם לא מצליח להיזכר בפרטים".

"כן!", עניתי בשמחה, "אתה שאלת אותו אם יש משהו שממנו יכול להיווצר 'לא' ואני עניתי שאם אין אז צריך להמציא".

סבא תפס את ראשו בשתי ידיו "נכון מאד! איך לא חשבתי על זה בעצמי?"

"אתה כן חשבת את זה, בחלום, ורק שכחת. אני הזכרתי לך", אמרתי.

"לא!" אמר סבא, "אף פעם לא חשבתי על הפתרון הזה. את פשוט גאון! נכון מאד! צריך להמציא".

"אבל אבא אומר שגם אם יהיה דבר כזה זה לא יהיה מעשי", אמרתי.

"אני חושב שאבא שלך טועה", ענה סבא, "הדבר הזה הוא מאד מעשי. הוא פותר כל כך הרבה בעיות. אבל כעת ארוחת בוקר".

אחרי ארוחת הבוקר אמר סבא: "צריך למצוא לזה שם".
"יש לי", אמרתי, "נקרא לזה 'צל' ", ומיד הסברתי: "האם לצל יש צל? לא! לכן צל של צל זה 'לא'".

סבא אמר "זה באמת שם מוצלח. אבל מה דעתך לקרוא לזה 'חלום'? הרי המצאת את זה בחלום".

חשבתי רגע על ההצעה שלו, אבל היא לא נראתה לי מושלמת, כי בעצם לא המצאתי את זה בחלום אלא במכונית של אבא. שאלתי "אם אפשר לחלום חלום בתוך חלום, אז גם החלום שבפנים הוא בעצמו חלום. זה כמו 'כן כן' שנותן 'כן', אבל אנחנו מחפשים משהו שכשאומרים אותו על עצמו הוא נותן 'לא'".

"נכון", ענה סבא, "כמו תמיד את החכמה בין שנינו". ואם סבא שלי, שהוא הסבא הכי חכם בעולם, אומר עלי שאני יותר חכמה ממנו, אז אני בטח מאד מאד חכמה.

"וכעת בית ספר", הזכרתי לו.

"את בטוחה שאת צריכה?", שאל, ושנינו צחקנו.

"סבא מצחיק אחד. אתה הרי יודע שלא בית הספר מעניין אותי אלא הטיול איתך".

פרק שלישי – לצוד צל

ב

אבא החמוד שלי בא לקחת אותי מבית הספר. אמרתי לו שסבא בכלל לא חולה אלא להיפך, "הוא פשוט רואה דברים שלא כל אחד יכול לראות. האם אני יכולה לישון אצלו גם הלילה?"

אבא אמר שהוא מאד שמח לשמוע שסבא לא חולה, אבל משהו בקולו אמר לי שהוא לא מאמין. "נטלפן אליו כשנגיע הביתה", הבטיח, וכך עשינו.

אבא אמר לסבא בטלפון שלנכדה שלו יש לגביו אבחון רפואי חיובי. הוא שאל את סבא אם הוא מרגיש טוב ושאל אם זה בסדר שנבוא אליו הערב. "אבל לא שאלת אותו אם אני יכולה לישון אצלו הלילה", קראתי. "יש דברים שלא צריך לשאול", ענה אבא, "סדרי את הילקוט למחר וניסע לאבא". הוא אמר "אבא" ולא "סבא" ואני הרגשתי שמשהו טוב מתרחש.

בלילה נשאר גם אבא לישון אצל סבא. גם הלילה הלכתי לחדרו של סבא וראיתי אותו מדבר עם צל. "שלום!", אמרתי.

צל הסתכל עלי וסבא חיך. ואז נכנס גם אבא לחדר. "היי!", קרא אבא, "אני זוכר אותך. באת אלינו לפני הרבה שנים וקראת לנו סיפור". "נכון!", אמר סבא, "זה צל".

"כעת הבנתי", אמר אבא, "סליחה אבא, לא הבנתי קודם".

"שטויות", ענה סבא, "הרי לא יכולת לדעת".

שמחתי שאבא כבר לא חושב שסבא חולה, אבל כעת עניין אותי דבר חדש.

"צל", שאלתי, "מדוע אתה מופיע לנו רק בחלומות?"

"אני חושב שזה לא אני שמופיע לכם בחלום אלא אתם מופיעים לי בחלום",

ענה צל.

זה היה כל כך מבלבל שמיד התעוררתי. רצתי לחדר של סבא וגם אבא הגיע.
"סבא! אבא! אתם יודעים מה חלמתי?" שאלתי.
"כן", ענה סבא, ואבא נראה מאד מבולבל.

פרק שלישי – לצוד צל

ג

בסוף השבוע שוב הלכנו לבקר את סבא ושוב חלמנו ביחד עם הצל שחלם אותנו.

"צל!", אמרתי, "אם אתה זה שחולם אותנו, אז איך זה שאנחנו חולמים אותך?"

"בחלום קורים כל מיני דברים שאין לנו שליטה עליהם, וזה מה שהכי יפה", ענה צל.

"ומה יקרה אם פתאום תתעורר? האם אנחנו ניעלם?" שאלתי.

"אני חושש שכן", ענה צל, "אם אני אתעורר, אתם לא תהיו ואני אצטער מאד".

"אתה לא צריך לדאוג", אמרתי, "אם אנחנו רק חלום, הרי זה לא משנה אם נהיה או לא".

"את מאד חכמה", אמר צל והתעורר. התעוררנו יחד איתו.

אבא צבט את עצמו וצעק "איי". סבא ואני לא היינו צריכים לצבוט את עצמנו כי ידענו שאנחנו כבר לא בחלום. ויחד איתנו עמד צל.

"הנה, סבא", אמרתי, "צדתי לך את צל".

פרק רביעי – ממה עשוי צל

כמובן שמיד ניחשתי מה המתנה שסבא הכין לי. הוא הביא מארון הספרים חבילה של דפים בהם הוא כתב על פגישותיו עם צל, ואני התנפלתי עליהם וקראתי הכל. כבר בהתחלה החלטתי שגם אני צריכה לחפש ילד בלי צל ולשאול אותו אם שמו 'דרור' ועוד כמה שאלות חשובות. למשל, אם הילד הוא זה שנוצר מן הצל ולא להיפך, אז איך נוצר הצל? ואם לא אמצא את הילד שאין לו צל, אוכל להפנות את השאלה הזאת אל צל בעצמו. "סבא!", אמרתי, "הסיפור באמת לא נגמר. בדיוק כמו שרצית". שוב ראיתי דמעות מבצבצות בעיניו של סבא, אך הפעם ידעתי שאלה הן דמעות של שמחה. כמה ימים קודם נתן לי סבא חבילה של עפרונות צבעוניים וכעת החלטתי לאייר את הסיפור – לפחות ציור אחד לכל פרק.

בדרך הביתה שאלתי את אבא אם האיש שפגשנו אצל סבא באמת ידע לקרוא מחשבות. אבא שאל אותי "איזה איש?" "האיש הזה שפגשנו ביחד בחלום", אמרתי והרגשתי לא בנוח. "האם חלמת שאת ואני פגשנו אצל סבא איש שיודע לקרוא מחשבות?" "כן", עניתי, "וגם אתה חלמת את אותו חלום ביחד אתי וביחד עם סבא וכשהתעוררנו, האיש היה איתנו אמיתי ולא חלומי". אבא היה עסוק בנהיגה ושתק רגע ארוך. כשעצרנו ברמזור הוא ביקש ממני שאזכיר לו מה חלמנו ביחד. "הוי! אבא! איך אתה לא זוכר דבר כזה?!", שאלתי ולרגע כעסתי, ופתאום הבנתי שכשהתעוררנו כולנו מן החלום אני בעצם התעוררתי אל חלום בתוך חלום. "חלמתי חלום בתוך חלום", אמרתי, ואבא חייך.

"אז איך זה קורה שסבא ואני חולמים ביחד את אותם החלומות?", שאלתי.

"את לא באמת יכולה לדעת מה סבא חולם, אלא אם כן הוא מספר לך. כשאת מספרת לסבא את החלום שלך הוא יכול להגיד שזה בדיוק מה שגם הוא חלם, ואין לך דרך לבדוק את זה".

"אבל סבא לא משקר!", התחלתי לכעוס.

"אני לא חושב שהוא משקר", התגונן אבא, "אבל יכול להיות שהוא מדמיון דברים ומאמין לדמיונות של עצמו".

"סבא לא משוגע!", אמרתי בכעס, "הוא סבא נהדר, הוא מבין אותי ואני מבינה אותו והוא בכלל לא מדבר על דברים שאינם. בבקשה אל תגיד על סבא שהוא מדמיון דברים שאינם. הצל שהוא מדבר עליו הוא אמיתי לגמרי, אפילו אם ראיתי אותו רק בחלום".

אבא שתק ואני החלפתי נושא. "אתה זוכר שפעם דיברנו על מילה שאם אומרים אותה על עצמה מקבלים 'לא'?", שאלתי.

אבא הנהן עם הראש ואמר "בשום שפה אין מילה כזאת, וגם אילו היתה לא היה לה מובן מעשי".

"סבא אומר שאתה טועה", עניתי, "הוא אומר שזה מאד מעשי ושזה פותר המון בעיות".

"איזה בעיות למשל?", שאל אבא.

"הוא לא אמר לי", עניתי, "אבל יש לי הרגשה שהוא צודק".

"בדברים כאלה הוא באמת צודק בדרך כלל", הסכים אבא, "ואנחנו צריכים לשאול אותו כדי להבין ולדעת".

אבא וסבא דיברו על חשבון במספרים מיוחדים. "אתה הרי יודע על המספר המיוחד הזה שקוראים לו 'דמיוני'. היו צריכים להמציא אותו, ולכן קראו לו 'דמיוני' למרות שהוא בעצם אמיתי לגמרי ופותר המון בעיות", אמר סבא. "האם דמיוני זה כמו חלומי?", שאלתי.

"כן", ענה סבא בחיך, "והמציאו אותו בדיוק כמו שאת המצאת את המילה המיוחדת שאם אומרים אותה על עצמה אז מקבלים 'לא'. למעשה, את המילה שאת המצאת אפשר לייצג בדיוק באמצעות המספר המיוחד הזה".

"אז כבר המציאו אותה לפני", אמרתי באכזבה.

"לא!", ענה סבא, "מה שהמציאו זה מספר מיוחד, אבל את המצאת משהו יותר חזק. לצרכים מסוימים ההמצאה שלך היא כמו המספר המיוחד הזה, אבל היא שימושית גם בתחומים שאינם מספרים". לא הבנתי, וסבא ניסה להסביר: "את המספר הזה המציאו כדי למלא איזשהו חסר. חיפשו מספר שאם מכפילים אותו בעצמו מקבלים מספר...". סבא עצר ואמר "סליחה. אני לא מסביר טוב. תארי לעצמך שיש מספרים שמציינים חוב. בואי נגיד שאני חייב לאבא כסף אבל אין לי כרגע להחזיר לו. אז אצלי בכיס אין כסף, אבל החוב קיים כי התחייבתי לשלם. זה כסף אמיתי אף על פי שהוא אין. אצלי הוא איננו אבל אבא בטוח שאשלם לו ולכן הוא יכול להחשיב את הכסף הזה כאילו אצלו הוא ישנו. סכום הכסף שאצל אבא הוא 'יש' הוא בדיוק הסכום שאצלי הוא 'אין'. את הכסף סופרים במספרים".

"סבא!", אמרתי, "אתה כבר לא עובד בבנק. אתה לא צריך לדבר על כסף". סבא צחק. "לא רק כסף סופרים במספרים. הרבה דברים בעולם אפשר לספור. וכמו חוב בכסף יש חובות מכל מיני סוגים אחרים וגם אותם סופרים במספרים ועושים איתם כל מיני פעולות חשבון. מספרי 'אין' הם מספרים לכל דבר ועניין בדיוק כמו מספרי 'יש' וגם איתם אפשר לעשות פעולות חשבון – לחסר, לחבר, לחלק, להכפיל. גם עם המספר הדמיוני אפשר לעשות את אותן פעולות".

"אז המספר הדמיוני הוא מספר 'אין'?", שאלתי.

"לא בדיוק", אמר סבא, "הוא לא מספר 'אין' והוא גם לא מספר 'יש'. אבל אם מכפילים אותו בעצמו מקבלים מספר 'אין'".

"אבל אם מכפילים מספר 'אין' במספר 'אין' אחר מקבלים מספר 'אין' ",
אמרתי.

"לא", התערב אבא ואמר, "כשמכפילים שני מספרי 'אין' זה בזה מקבלים
מספר 'יש'".

"ואין שום מספר אחר, לא דמיוני, שאם מכפילים אותו בעצמו אז מקבלים
מספר 'אין'?", שאלתי.

"אין", אמר אבא, "ולכן היו צריכים להמציא אותו".

"אפשר להמציא הרבה מספרים כאלה", אמר סבא, "ובאמת המציאו, אבל
כולם שייכים לאותה משפחה ולכן אפשר להגיד שיש רק מספר דמיוני אחד".
שלושתנו שתקנו רגע ארוך, נותנים לגלגלים בראש שלי לגמור להסתובב.
סבא ואבא הם אנשים גדולים וחכמים, ואני רק ילדה קטנה אפילו שגם אני
מאד חכמה.

"קודם כל", אמרתי, "אני צריכה הסבר פשוט שאוכל להבין. בואו נגיד שהמילה
שהמצאתי היא 'צל'. לצל אין צל. אין דבר כזה 'צל של צל' ולכן צל של צל זה
'אין', זה 'לא-יש', כלומר 'לא'".

אבא חיך וסבא אמר "בדיוק כך" וגם הוא חיך והוסיף "מכאן את יכולה
להמשיך".

" 'לא לא' זה 'כן'!", צעקתי בהתלהבות, "ולכן גם 'צל של צל של צל של צל' זה
'כן'. ו-'צל של כן' זה 'צל', ו-'צל של צל של כן' זה 'לא', ו-'צל של לא' זה 'לא צל',
ו-'צל של לא צל' זה 'כן'".

"וחוזר חלילה", אמר אבא, וסבא הוסיף "ולכן כמו שה'כן' יכול להיווצר מה'לא'
לבדו, ה'לא' נוצר מה'צל' לבדו".

משהו בכל הסיפור הזה נראה לי לא תקין. הבנתי איך 'כן' נוצר מ-'לא' ואיך
'לא' נוצר מ-'צל', אבל עדיין חסר לי הדבר שיוצר את 'צל' והדבר שיוצר את

הדבר שיוצר את 'צל'. "אז מה יוצר את 'צל'?", שאלתי.
"את כבר אמרת את זה בעצמך", ענה אבא, " 'צל' יוצר את עצמו במחזור בן ארבע פעימות: 'צל של צל של צל של צל של צל' זה 'לא לא צל', כלומר 'כן צל' או פשוט 'צל'".

באותו רגע חשבתי שיצירת 'צל' מעצמו במחזור של ארבע פעימות באמת פותרת את כל הבעיה, אבל אחרי כמה דקות שוב התעוררו אצלי שאלות.

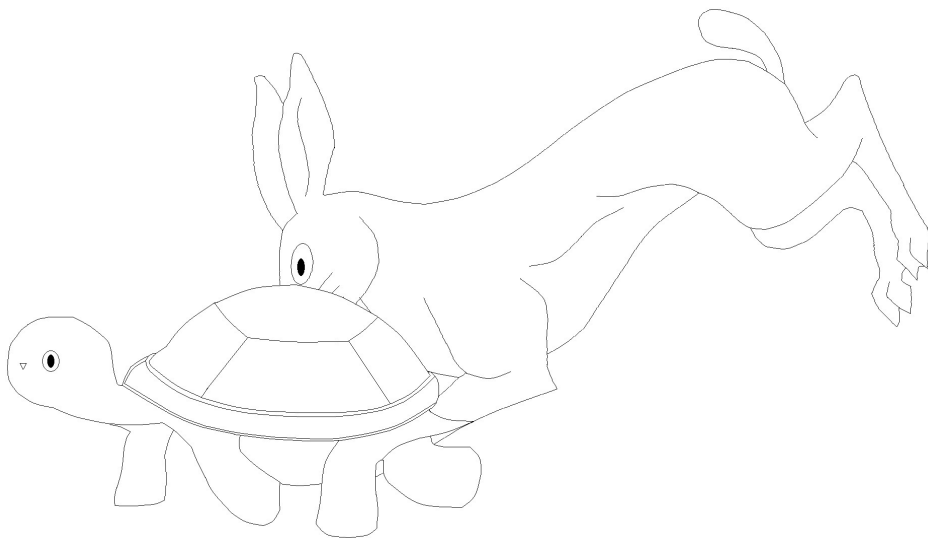
פרק חמישי – פחד מהאינסוף

אחר כך אבא שאל את סבא איזה מובן מעשי יכול להיות למילה שכשאומרים אותה על עצמה אז מקבלים 'לא' וסבא התחיל להסביר שכפי שהמספר הדמיוני פותר המון בעיות גם ההמצאה שלי פותרת המון שאלות. בדיוק אז נכנס צל לחדר ואני הפסקתי לעקוב אחרי השיחה שלהם.
"צל!", שאלתי, "האם אתה חולם אותנו ואנחנו חולמים אותך ואתה חולם אותנו ואנחנו חולמים אותך ושוב כך ושוב ככה עד אינסוף?"
"כן", ענה צל.

חיכיתי לתשובה יותר ארוכה, אבל הוא שתק. "הסבר לי, בבקשה", ביקשתי, "אני לא מבינה איך זה קורה".
"אני חושב שאת מפחדת מן האינסוף", אמר צל בלי לענות לי, "בני אדם חיים בעולם מוגבל והם מפחדים לצאת ממנו".

את הדברים האלה כבר שמעתי פעם מאבא. הוא הסביר לי שאינסוף זה לא דבר מסובך ואם מטפלים בו נכון אז יש לו סוף. הוא סיפר לי על צב וארנב שערכו תחרות ריצה והארנב שהיה מהיר פי שניים מהצב נתן לו להתחיל לפניו; רק כאשר הצב השלים מטר אחד התחיל הארנב לרוץ; אבל עד

שהארנב עבר את המטר של הצב הספיק הצב לעבור עוד חצי מטר ועד שהארנב עבר את חצי המטר הנוסף הספיק הצב לעבור עוד רבע מטר ועד שהארנב עבר את הרבע מטר הצב התקדם עוד שמינית מטר וככה עד אינסוף ובאופן הזה הארנב לא יכול להשיג את הצב למרות שהוא מהיר ממנו פי שניים. אבל ברגע שהארנב החליט לא להתאים את צעדיו לצעדי הצב הוא עקף אותו אחרי שני מטר וכך האינסוף נהפך להיות שני מטר שזה אורך סופי בהחלט.

"אני לא מפחדת מהאינסוף", אמרתי לצל, "אני יודעת להפוך אין-סוף ליש-סוף".

"יפה", אמר צל ולא המשיך.

"אז איך קורה שאני חולמת אותך ואתה חולם אותי?", התעקשתי.

"בכל חלום אני צל אחר ואת ילדה אחרת", ענה צל, "ההבדל בין מה שהייתי בחלום אתמול לבין מה שאני בחלום עכשיו זה הזמן שעבר בין שני החלומות. וגם ההבדל בין מי שהיית אתמול לבין מי שאת היום הוא הזמן שחלף".

"אז אני חולמת אותך ואחר כך אתה חולם אותי ואחרי זה אני חולמת אותך ושוב פעם ושוב פעם, ובכל פעם אני זו אני אחרת מהאני הקודמת ואתה צל אחר מהצל הקודם?"

"כן".

"וכך זה נמשך עד אינסוף?"

"כן".

"אבל אני לא מרגישה את עצמי אחרת".

"אך בכל זאת את משתנה. בכל רגע את גדלה. בכל רגע קורים לך דברים. בכל רגע נוספים לך חוויות וזיכרונות ואת לומדת דברים חדשים".

צל נהפך פתאום לצל של עצמו ונעלם, אך אני לא דאגתי. היה לי ברור שהוא יהפוך את עצמו בקרוב לצל של צל של צל, כלומר 'לא-צל', ואחר כך לצל של צל של צל של צל, כלומר 'לא לא' שזה 'כן', ואחר כך יחזור להיות צל. חזרתי להקשיב לשיחה של אבא וסבא.

סבא שאל את אבא "אתה מכיר את המספר הדמיוני ויודע שהוא שורש של מספר שלילי, אבל האם אתה יודע אם למספר הדמיוני עצמו יש שורש?"

"כן", ענה אבא, "השורש של המספר הדמיוני הוא סכום של מספר דמיוני ומספר ממשי כלשהו" והוסיף "בעצם, יש שני סכומים שונים כאלה שיכולים להיות השורש של המספר הדמיוני" וסיפר לסבא על מספרים מסובכים שלא הצלחתי להבין באותו רגע.

לא הצלחתי לעקוב אחרי ההסבר המסובך אז החלטתי להתערב: "אז האם גם למילה שהמצאתי יש שני שורשים שונים?"

"שאלה מוצלחת מאד", ענה סבא, "אני חושב שכן. אם המילה שלך יכולה להיות מיוצגת על ידי המספר הדמיוני, אז גם לה צריכים להיות שני שורשים

שונים", ולאבא הוא אמר "אם תיקח את המספר הדמיוני, תוסיף לו אחד ותחלק את הסכום בשורש של שתיים, תקבל מספר שהוא השורש של המספר הדמיוני. ואם במקום בשורש של שתיים תחלק אותו במספר הנגדי שלו, השורש השלילי של שתיים, גם אז תקבל שורש של המספר הדמיוני".

כבר הבנתי שהשורש של שתיים הוא מספר שאם מכפילים אותו בעצמו אז מקבלים שתיים וגם הבנתי שמספר נגדי זה מה שסבא הסביר לי קודם על מספרי חוב וקרא להם כעת מספרים 'שליליים'. אבל החיבור של כל אלה ביחד היה לי מאד מסובך באותו רגע. גם לא רציתי להסתבך במספרים אלא רציתי רק להבין אם ישנן שתי מילים שאם אומרים אותן כל אחת על עצמה מקבלים את המילה שהמצאתי.

"יותר מזה", ענה סבא, "צריך שכל מילה כזאת תהיה בעצמה מורכבת רק מצירופים כלשהם של המילה שהמצאת, כי אחרת נצטרך להמציא מילה חדשה ואז גם לשורש שלה נצטרך להמציא מילה חדשה וככה עד אינסוף".

"אני לא מפחדת מאינסוף", הכרזתי, ושניהם חייכו.

"את הנכדה הכי גיבורה שלי", אמר סבא ומיד הוסיף "ואני לא מוכן לשמוע שום מילה על פחדנות" ושלח אלי קריצה שרק אני ראיתי.

"למספר הדמיוני ולכל השורשים ושורשי השורשים שלו לא נחוץ להמציא מספרים דמיוניים נוספים", אמר אבא, "ולכן אולי גם לא נחוץ להמציא מילים חדשות לשורשים ולשורשי השורשים של המילה שלך".

"בדיוק כך", אמר סבא, "בואו נחפש צירוף כלשהו של המילה שהמצאת כך שאם נגיד אותו על עצמו נקבל אותה, וכאשר נמצא..."

"אני מציע שנדחה את החיפוש לפעם אחרת", חתך אבא בחוסר סבלנות, "כבר מאוחר ומישהי כאן כבר משפשפת את העיניים שלה במרץ".

"אני מסכים בהחלט", אמר סבא, "אבל רק התכוונתי להגיד שכאשר נמצא צירוף כזה אז גם הנגדי שלו יתאים".

פרק שישי – צל וכן

בלילה שאלתי את צל אם הוא מסכים שאשתמש בשם שלו בשביל המילה שהמצאתי.

"השם שלי הוא לא שלי", ענה לי צל ברצינות גמורה, "הוא של כל מי שרוצה לקרוא לי אבל אני לא צריך לקרוא לעצמי".

"אז האם אתה מרשה לי?", שאלתי.

"לא", ענה צל בקיצור.

"אבל אתה אומר שהוא לא שלך", התעקשתי.

"נכון, ולכן אין לי רשות להרשות לך".

"אז גם אין לך רשות לא להרשות לי".

"נכון".

"אז החלטתי!", אמרתי, "אני אשתמש במילה 'צל', ואם מישהו לא יסכים אז שלא יסכים".

"אמרת דבר מיותר", אמר צל, "ברור שמי שלא יסכים לא יסכים. לא צריך להגיד את זה פעמיים".

"אתה צודק", צחקתי, "התכוונתי רק להגיד שההחלטה שלי היא סופית".

"זאת דרך משונה להגיד את זה", אמר צל, "אבל אני מבין שלבני אדם יש הרבה מנהגים משונים".

"אני מחפשת צירוף כלשהו של 'צל'-ים שאם אגיד אותו על עצמו אקבל צל",

אמרתי לצל, "האם אתה יכול לעזור?"

"צל של צל של צל של צל וצל", ענה צל.

ספרתי את ה'צל'-ים וחישבתי ומצאתי שאפשר לקצר את זה ולהגיד 'כן וצל'.

"אם אגיד 'כן וצל' על 'כן וצל' אקבל 'צל'?", שאלתי.

"כן", ענה צל.

"אבל איך?", שאלתי.

"תחשבי בעצמך", ענה צל, הפך את עצמו ל'אין' והשאיר אותי לבד בחלום.

התעוררתי. כבר היה בוקר. אבא נכנס לחדר ואמר "אצטרך לקחת אותך לבית הספר בעצמי".

"מדוע לא סבא?", שאלתי.

"כי התעוררנו מאוחר. במכונית תגיעי יותר מהר מאשר ברגל".

"אבל סבא יכול לבוא איתנו במכונית. נכון?", שאלתי.

סבא נכנס ושאל את אבא "האם אני יכול להצטרף לנסיעה?" והוסיף "הכנתי לנכדה שלי מנה נהדרת לארוחת בית ספר".

"מה הכנת?", שאלתי.

"את זוכרת את האריה שצדנו לפני כמה שבועות?".

"הוי! סבא! זה לא היה אריה אמיתי אלא רק בובה של חתלתולון".

"נכון", ענה סבא בחיוך, "אבל לנכדה האמיצה שלי מגיע משהו לא פחות טוב מלב של אריה".

"מה!?", שאלתי בתדהמה, "בישלת לי לב של אריה? אריה אמיתי?" והרגשתי לא נוח.

"או, לא", אמר סבא, "הכנתי לך משהו שאני בטוח שאת תאהבי, אבל בזמן שהכנתי את זה חשבתי על לב של אריה".

"סבא מצחיק אחד", אמרתי בתחושת הקלה. כעת אני רוצה לספר איזה בשלן מעולה הוא סבא. באותו יום הוא הכין לי חביתה מקושקשת בשמנת עם תבלינים סודיים בין שתי פרוסות לחם שהוא בעצמו אפה מבצק שהוא בעצמו הכין מקמח שהוא בעצמו טחן מכל מיני גרעינים ושקדים ואגוזים, והכל רק

בשבילי. אני חושבת שזה צריך להיות מאד ברור מדוע אני אוהבת את סבא שלי.

סבא ישב איתי במושב האחורי של המכונית ואבא נהג.

Noa Chaikin ©

"סבא", אמרתי, "בלילה חיפשתי את השורש של צל ונדמה לי שמצאתי. זה 'צל וכן'", והוספתי "וגם לא 'צל וכן' הוא שורש של צל".

"האם זה שמוסיפים את המילה 'כן' למילה 'צל' מחזק אותה וכך היא יוצרת את השורש שלה?", שאל סבא.

"לא", אמרתי וזכרתי מה שאמר צל על מנהגים משונים של בני אדם, "אין צורך להגיד את אותו דבר כמה פעמים והוספת 'כן' זה כמו לחזור על מה שכבר נאמר ואין בזה חיזוק".

"אני חושב שאת צודקת", ענה סבא, "אבל בואי נשאל את אבא".

"אני עסוק כעת בנהיגה, אם לא אכפת לכם", קרא אבא שכל הזמן הקשיב

לשיחה שלנו, "אבדוק את זה יותר מאוחר".

Noa Chaikin ©

"כן, זה נכון", קיבל אבא את פני ביציאה מבית הספר, "חישבתי ומצאתי שבאמת 'כן וצל' הוא השורש של 'צל'. מאד מסקרן אותי לדעת איך חשבת על זה בכוחות עצמך".

Noa Chaikin ©

"זה לא היה בכוחות עצמי", עניתי, "צל אמר לי את זה בלילה".

"שוב את חולמת על צל", רטן אבא, "האם נדבקת מסבא?"

"ואולי הוא נדבק ממני?", עניתי בשאלה, "ואולי כעת אני לא באמת מדברת

איתך אלא רק חולמת את זה? ובכלל, גם אתה חולם לפעמים על צל ועלי ועל סבא ביחד. הייתי איתך בכמה חלומות כאלה".

קצת כעסתי, ואבא הרגיש את זה. "את צודקת", הוא אמר, "ואולי בכלל כולנו חיים בתוך חלום אחד גדול שמישהו אחר חולם. אני מציע שלא נתעסק בחלומות אלא נחשוב שאנחנו חיים במציאות לא חלומית. מסכימה?"

"כן", אמרתי ושמחתי. אמנם אבא הוא לא סבא, אבל גם אותו אני מאד אוהבת.

"האם את רוצה לדעת איך 'צל וכן' הוא השורש של צל?", שאל.

"חשבתי על זה כל היום בבית הספר במקום ללמוד", עניתי, "ואני חושבת שאני יודעת איך".

"טוב", אמר אבא.

"אז ככה!", התחלתי, "להגיד מילה על עצמה זה כמו להגיד מילה 'של' מילה. זה דומה לכפל של מספרים. למשל, כשסופרים כמה משבצות יש במלבן אומרים מספר שורות 'של' מספר טורים. 'צל צל' זה 'צל של צל' וגם 'לא לא' זה 'לא של לא'. לכן 'צל וכן' 'צל וכן' זה 'צל וכן' של 'צל וכן'. וכעת פשוט מפרקים את זה לגורמים. 'צל וכן' של 'צל וכן' זה 'צל של צל' ו'כן של כן' ו'כן של צל' ו'צל של כן'. 'כן של כן' זה כן, 'צל של צל' זה 'לא', 'צל של כן' זה 'כן של צל' שזה פשוט 'צל'. מזה מקבלים 'כן ולא וצל וצל'. 'כן ולא' לא יכולים להתקיים ביחד אז אנחנו מוחקים אותם ולכן נשאר רק 'צל וצל' שזה 'צל'."

כן כן = כן

צל צל = לא

כן צל, צל כן = צל

סך הכל = צל

"נכון מאד!", התלהב אבא (בפעם המי-יודע-כמה. הוא תמיד אוהב לספר

לכולם שהבת שלו גאונית גדולה), "וכך 'צל וכן' זה השורש של 'צל'. ובגלל זה ש'כן' הוא צירוף של 'צל'-ים, אז את השורש של 'צל' מקבלים רק מ'צל' וכך 'צל' יוצר גם את עצמו וגם 'לא' וגם 'כן' ", הוא סיכם.

"אבל זה לא אותו 'צל' ", נזכרתי בדברים שאמר לי צל. "ה'צל' שמתקבל מהפעולה הזאת הוא 'צל וצל', כלומר שני 'צל' ורק בגלל קיצור אנחנו אומרים שזה ה'צל' היחיד שממנו התחלנו; וגם מחקנו את הביטוי 'כן ולא' שנוצר במהלך הפעולה, בתירוץ שהוא בלתי אפשרי, אך אני חושבת שזה לא נכון להתעלם מדברים רק כי הם בלתי אפשריים".

"כל אלה הם מידע אבוד", אמר אבא, "אבל אם אנחנו מתעניינים רק בערך המוחלט של התוצאה הסופית אז ה'צל' החדש הוא בדיוק ה'צל' הישן".
"אבל המידע הזה חשוב!", התעקשתי, "ה'צל' החדש הוא לא ה'צל' הישן".

פרק שביעי – זמן

אבא קצת התבלבל, כנראה, כי במקום לענות לי הוא הציע שנשאל את סבא.
"ואני מציעה שנשאל את צל.", אמרתי.

"אבל צל מופיע רק בחלומות שלך", התגונן אבא.
"אבל כבר אמרנו שאולי החיים הם חלום אחד גדול", עניתי והוספתי, "צל מופיע לא רק בחלומות שלי אלא גם בחלומות של סבא, ואתה מופיע בחלומות של צל".

"בסדר", נכנע אבא, "אני אשאל את סבא בחלום שלי ואת תשאלי את צל בחלום שלך".

"בזמן שאתה דיברת עם סבא על שורש המספר הדמיוני בא צל והסביר לי", אמרתי, "היינו כולנו באותו חדר. האם לא ראית אותו?".

"ראיתי שאת השתעממת ונרדמת", ענה אבא, "לא ראיתי שום צל".

כלומר אבא חלם שאני ישנתי ואני חלמתי שדיברתי עם צל, הבנתי, ובחלום שלי היה צל ובחלום של אבא צל לא היה. החלטתי לשתוק כי חשבתי שאולי מי שמבולבל כאן זו דווקא אני.

באותו יום לא נסענו לסבא. אבא החליט שסבא ואני צריכים מנוחה זה מזה. בבית ישבתי וציירתי עוד ציורים לסיפור צל-דרור שנתן לי סבא. אבא הסתכל בצל שבציורים שלי ואמר שהם מזכירים לו מישהו מן הילדות הרחוקה. "ברור", אמרתי לו, "סבא הפגיש ביניכם כשאתה עוד היית ילד קטן, יותר קטן ממני".

"הרבה זמן עבר מאז", אמר אבא, "ואני הספקתי לשכוח אותו".
 "כמה זה הרבה זמן? אתה יכול להגיד מה זה זמן?", שאלתי, ואבא התחיל
 לגמגם על מימדים ועל עוד כל מיני דברים שלא הבנתי. "צל הסביר לי מה זה
 זמן", אמרתי.

"בבקשה ספרי לי", ביקש אבא.

"כש'צל' הופך את עצמו ל'אין' ואחר כך ל'אין צל' ואחר כך ל'יש' ואחר כך ל'יש צל', אז ה'יש צל' הוא כמו ה'צל' הראשון אבל עם תוספת. התוספת הזאת היא זמן. וה'צל' שהוא 'יש יש צל' גם הוא כמו ה'צל' הראשון אבל עם תוספת כפולה של זמן. וכך זה יכול להמשיך עד אינסוף, אבל אני לא מפחדת מהאינסוף כי אתה לימדתי אותי לא לפחד ממנו", סיימתי בגאווה ונתתי לאבא נשיקה על הלחי. אבא מקפיד להתגלח כל יום והלחיים שלו לא דוקרניות כמו של סבא.

אבא חייך. הוא מאד גאה בי וגם בעצמו.

"האם גם 'צל' ולא' יכול להיות שורש של 'צל' ", שאל אותי אבא.
 "לא חשבתי על זה", עניתי, "אבל אפשר לבדוק. 'צל ולא' של 'צל' ולא' זה 'צל
 של צל' ו'לא של לא' ו'צל של לא' ו'לא של צל'. 'צל של צל' זה 'לא', 'לא של לא'

זה 'כן', 'צל של לא' ו'לא של צל' זה 'לא צל'. מקבלים 'כן ולא', שסותרים זה את זה ולכן אנחנו מוחקים אותם, ו'לא צל'. אז 'צל ולא' הוא השורש של 'לא צל' ולא השורש של 'צל', סיימתי בשמחה. ואבא אמר שעברתי את המבחן בהצלחה אדירה.

"אבל 'לא צל' הוא השורש של 'לא', הוספתי, 'ממש כמו 'צל'".

"איך?", שאל אבא.

"חשב בעצמך", עניתי ואבא חשב על זה רגע קצר מאד.

"נכון", הוא חייך, "'לא לא' זה 'כן', 'צל צל' זה 'לא' ו'כן לא' זה פשוט 'לא'".

"עברת את המבחן בהצלחה אדירה", אמרתי ושנינו התגלגלנו מצחוק.

"אז מה תשאל את סבא?", חזרתי לנושא העיקרי.

"אשאל אותו איך 'צל' יוצר זמן", ענה אבא, "ומה תשאלי את צל?".

"אשאל אותו את אותה שאלה", עניתי ואז חשבתי שכדאי שנהיה כולנו באותו חלום.

ובאמת כך היה. היינו ארבעתנו באותו חלום. אבא שאל את סבא וסבא הפנה את השאלה לצל.

"אני צובר את השינויים", ענה צל.

"מדוע אתה תמיד עונה בקיצור?", שאלתי אותו.

"אני אומר רק את מה שנחוץ לומר", ענה צל ועזב אותנו.

בדרך לבית הספר שאלתי את סבא איך צל יוצר זמן. "תארי לעצמך", אמר סבא, "שפעם כל העולם היה רק צל. צל ידע להגיד רק מילה אחת – 'צל', והוא אמר אותה. ואז, מתוך זה שהוא אמר אותה, הוא הכפיל את עצמו. כעת כל העולם נהיה צל וצל, ושני הצלים התחילו לדבר אחד עם השני. כל אחד מהם אמר 'צל' ונהיו ארבעה צלים ומיד אחר כך שמונה צלים וששה עשר צלים ועוד ועוד בלי הפסקה".

"עד אינסוף", אמרתי, "אבל אני לא מפחדת מאינסוף".

"אני יודע שאת לא מפחדת", חייך סבא, "הנה הגענו לבית הספר" ונתן לי נשיקה דוקרנית על הלחי.

בית הספר הוא לפעמים מקום מאד משעמם. יש לי כמה חברות, אבל הן מאד משעממות. הן גם לא מבינות את הדברים שאני מבינה. לפעמים אני משחקת איתן במשחקים המטופשים שילדות קטנות משחקות, אבל מאז שפגשתי את צל אני עסוקה בדברים אחרים.

"מה את מציירת?", שאלה אותי החברה הכי הטובה שלי.
הראיתי לה את הציור של צל בורח מבית הסוהר. "האם הוא איש גומי?", שאלה.

רציתי לספר לה על צל שבא אלי בחלומות, אבל חשבתי שלמרות שהיא החברה הכי טובה שלי היא לא תבין. "כן", אמרתי, "איך ידעת?". "כי הוא

גמיש ויכול לצאת מבעד לסורגים", אמרה.

"את יודעת שאת גאון?", אמרתי לה ובאותו רגע חשבתי שאולי צל באמת עשוי מגומי. הרי בפעם הראשונה שראיתי אותו חשבתי שהוא עשוי מג'לי. "הוא עשוי מגומי שקוף", הוספתי והראיתי לה את הציור בו חצי הגוף שלו נבלע בצל של הבית.

"הציורים שלך נורא מצחיקים", ענתה, "אבל את מציירת יפה", הוסיפה כדי שלא איעלב.

לא נעלבתי. היא לא ידעה מה באמת ציירתי כי לא סיפרתי לה. "אני מציירת איורים לסיפור", אמרתי לה והיא הסתקרנה. "איזה סיפור?", שאלה.

"על איש מגומי שקוף שמסתבך בכל מיני הרפתקאות אבל תמיד מצליח

להיחלץ", עניתי.

"אני יכולה לצייר גם?", התלהבה.

חשבתי על סבא שנתן את הסיפור רק לי ולא רציתי לשתף אותה בלי לקבל ממנו רשות. "אבל הסיפור עדיין לא כתוב", שיקרתי.

"אז נוכל לכתוב אותו ביחד!", היא אמרה בשמחה.

"נהדר!", עניתי למרות שבכלל לא שמחתי, "את תכתבי פרק ותציירי לו איור ואני אכתוב לו פרק המשך ואצייר לו איור".

"אבל אני לא מציירת כל כך יפה כמוך", אמרה בצער.

"אז את תספרי את הסיפור ואני אצייר לו איורים", הצעתי.

"יופי!", היא אמרה, "פרק ראשון, גומי שקופי יוצא מהחלון".

"זה לא חלון", אמרתי, "אלה סורגים של בית כלא".

"למה שמו אותו בכלא? מה הוא עשה?", שאלה.

"הוא גנב", אמרתי.

"מה הוא גנב?", המשיכה לשאול.

"אויש!", אמרתי לעצמי, "כל כך הרבה זמן איבדתי בשיחה איתה". "הוא גנב זמן", עניתי.

"אבל אי אפשר לגנוב זמן", התקוממה, "זמן זה כמו אויר, כמו רוח, אי אפשר להחזיק אותו".

"גם אין אנשים שעשויים מגומי שקוף", אמרתי, "בדמיון מותר להמציא מה שרוצים".

"אני חושבת שאתן לך לכתוב את הסיפור בעצמך", אמרה והלכה.

בדרך הביתה נזכרתי שעדיין לא הבנתי איך צל יוצר זמן. "סבא התחיל להסביר לי איך צל יוצר זמן", אמרתי לאבא, "אבל לא הבנתי".

"גם לי אין מושג", אמר אבא, "אבל בכל פעם שלא יהיה לי זמן אוכל לבקש

מסבא או ממך שתבקשו מצל שיבשל לי קצת".

הבנתי שאבא מתלוצץ אבל לא התחשק לי לצחוק. רק חייכתי ואמרתי שזה מצחיק.

"אני לא חושבת שזה צל מן החלומות שלנו שיוצר זמן", אמרתי אחרי שתיקה קצת ארוכה, "נראה לי שהמילה שהמצאתי, 'צל', היא זו שיוצרת זמן ואולי עוד דברים".

"המילה 'צל' מבטאת מושג", ענה אבא, "ומה שהמצאת זה המושג – לא המילה".

הבנתי למה הוא התכוון. בשבועות המעטים שעברו מאז שצדתי עבור סבא את צל למדתי המון דברים חדשים. בעצם, כל הזמן ידעתי שזה המושג, אך לא הכרתי את המילה 'מושג' ולכן כל הזמן אמרתי 'המילה שהמצאתי' במקום להגיד 'המושג שהמצאתי'. "תודה, אבא", אמרתי.

"אז בהתחלה היה רק צל", הזכרתי לסבא, "שהוא גם מושג וגם מילה. והוא אמר 'צל' וכך הכפיל את עצמו, וגם הצל החדש אמר 'צל' וכמוהם גם כל הצלים החדשים וכך הוא הכפיל את עצמו עד אינסוף. וכעת הסבר לי בבקשה איך מזה נוצר זמן".

"כשאת מציגה את זה כך", ענה סבא, "זה כבר לא מסובך. 'צל' הוא גם מושג וגם מילה אז הוא מושג שגם אומר את עצמו וגם מכפיל את עצמו. כשהוא אומר את עצמו הוא יוצר 'לא' וכשהוא מכפיל את עצמו הוא יוצר עוד 'צל'-ים. וכולם מדברים עם עצמם ועל עצמם וכך הם יוצרים 'צל' ו'לא' ו'לא צל' ו'כן' וכל העולם מתמלא 'צל'-ים עד אינסוף".

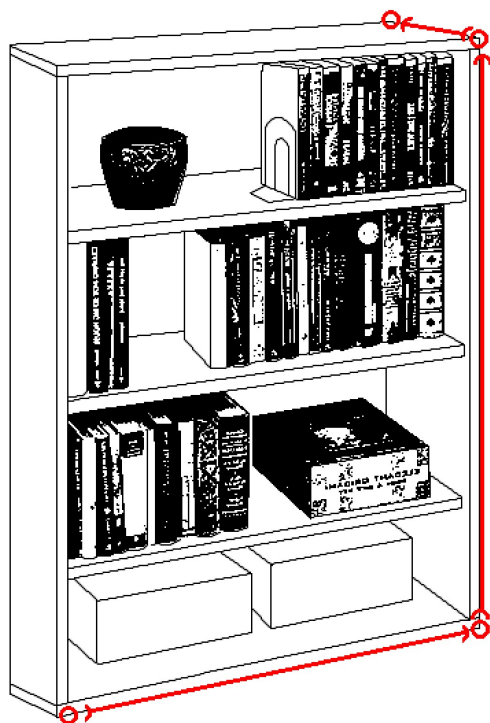
"אבל איך מזה נוצר זמן?", התעקשתי.

"לזמן יש כיוון. נכון?", אמר סבא. לא הבנתי, אז סבא הסביר: "אנחנו מרגישים שהזמן מתקדם קדימה, ו'קדימה' זה כיוון".

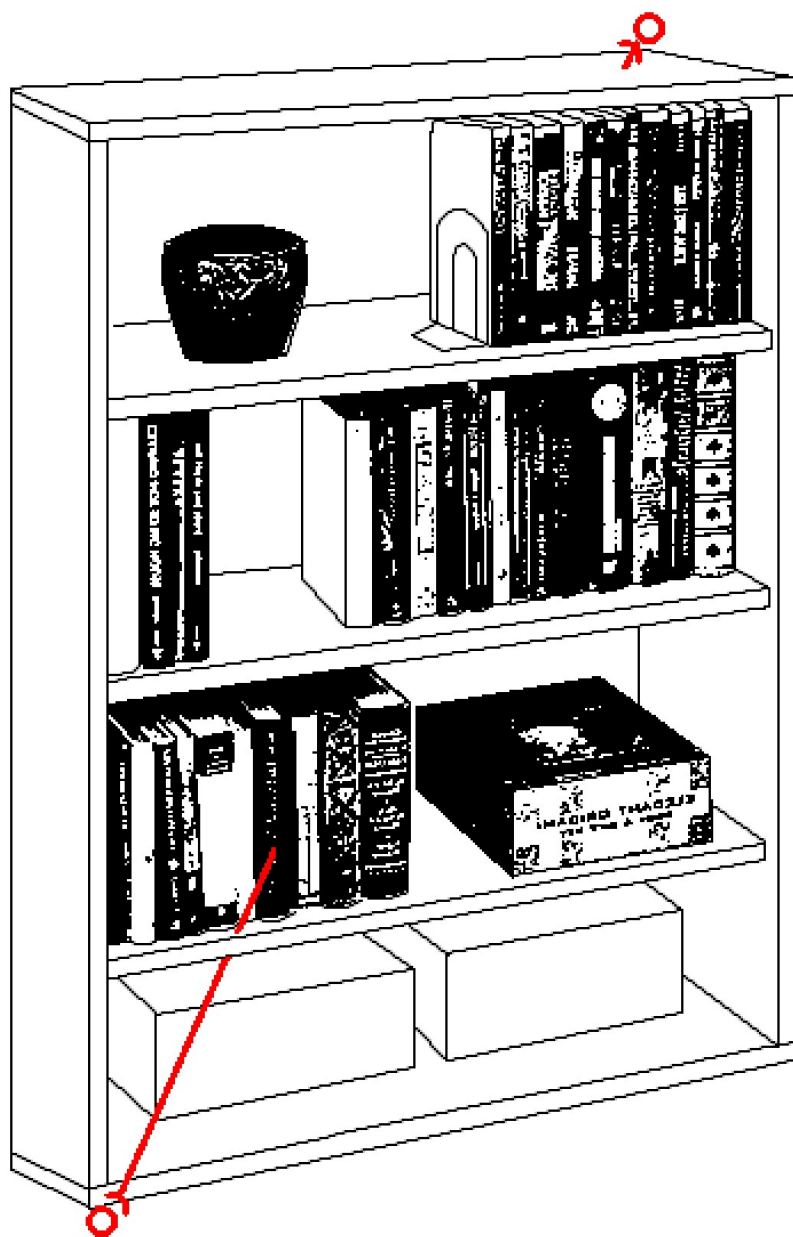
"גם 'אחורה' זה כיוון", אמרתי, "אבל אף פעם לא הרגשתי שהזמן הולך אחורה".

"זמן הוא כיוון מיוחד", המשיך סבא, "הוא הולך רק קדימה. אבל 'צל' יוצר לא רק זמן אלא עוד כמה כיוונים. 'צל' הוא כיוון אחד, 'צל של צל', שזה 'לא', הוא כיוון שני, 'צל של צל של צל', שזה 'לא צל', הוא כיוון שלישי, ו'צל של צל של צל של צל', שזה 'כן', הוא כיוון רביעי. 'כן צל' זה 'צל' שהוא הכיוון הראשון שממנו התחלנו וכך ארבעת הכיוונים האלה חוזרים על עצמם שוב ושוב. אחד מהכיוונים האלה הוא הזמן ושלושת האחרים הם כיווני המרחב".

לא הבנתי מה זה 'כיווני המרחב', וסבא ניסה להסביר: "לכל גוף רגיל יש אורך, רוחב וגובה. אפשר, למשל, לטפס על הארון הזה", והצביע על ארון הספרים, "ולרדת בחזרה לאותו מקום ממנו מתחילים לטפס, וכך גם ללכת לאורכו או לרוחבו ולחזור בחזרה לאותה נקודה שממנה יוצאים. האורך הוא כיוון, הרוחב הוא כיוון והגובה הוא כיוון, ובשלושתם אפשר לנוע קדימה ואחורה".

"אבל יש הרבה יותר משלושה כיוונים. אפשר ללכת באלכסון", אמרתי
והצבעתי על מסלול תנועה מפינה אחת לפינה נגדית.

"נכון", ענה סבא, "יש אינסוף כיווני אלכסון, אך כל אלכסון כזה אפשר להראות שהוא מורכב משלושת הכיוונים. אפשר ללכת לאורך האלכסון שהראית, אבל

אפשר גם ללכת לאורך הארון עד הקצה ואז לטפס לגובה הארון ולהגיע לאותה פינה".

"אבל זו דרך יותר ארוכה", התקוממתי.

"נכון בהחלט", חייך סבא, "כשהולכים מחפשים קיצורי דרך כדי לחסוך זמן".

אמנם לא הייתי בטוחה לגמרי שהבנתי את כיווני המרחב, אבל סבא הזכיר 'זמן' וזה נראה לי יותר חשוב באותו רגע. "כשהולכים וחוזרים לאותו מקום לא באמת מגיעים לאותו מקום", אמרתי, "כי זה לא אותו הזמן".

"נכון. בדיוק כך", אמר סבא, "שלושת כיווני המרחב לא השתנו, אבל כיוון הזמן כן השתנה".

"האם אפשר ללכת אחורה בזמן כמו בשלושת הכיוונים האחרים?", שאלתי.

"אולי", ענה סבא, "יש הרבה סיפורים על תנועה אחורה בזמן, אבל הם לא אמיתיים".

"הם כמו חלומות", הערתי.

"נכון. בחלומות אפשר לחזור אחורה בזמן", ענה סבא.

"אבל אם אפשר ללכת אחורה בכיווני המרחב, איך זה שאי אפשר ללכת אחורה בכיוון הזמן?", התעקשתי, הרי כל הכיוונים נוצרים באותו אופן אז מה גורם לכיוון הזמן להתנהג בשונה מהאחרים?"

"לא חשבתי על זה", ענה סבא, "צריך לבדוק כל כיוון ולראות איזה מהם שונה מהאחרים. צריך לחפש באיזה מבין הכיוונים 'צל', 'לא', 'לא צל' ו'כן' אי אפשר לחזור אחורה".

"אולי זה הכיוון 'כן' ", חשבתי בקול רם, "כי כל דבר שאומרים עליו 'כן' מקבלים את אותו דבר".

"אולי באמת", התערב סבא במחשבות שלי, "כי אין לו השפעה".

"לא!", אמרתי אחרי שחשבתי קצת, " 'כן' לא מתקדם לשום מקום, לא קדימה

ולא אחורה. הוא לא אחד מכיווני המרחב אבל מאותה סיבה הוא גם לא כיוון הזמן, כי הזמן כן מתקדם. 'צל' נמצא בכל כיווני המרחב והוא רק מגדיל את עצמו ומתקדם רק קדימה, ולכן 'צל' הוא זמן".
"כרגיל, את החכמה בין שנינו", אמר סבא באנחה כאילו מתוך עצב, אבל אני ידעתי שהוא שמח.

מאז עברו הרבה שנים

אבא הוא בעצמו סבא. אני אימא. יש לי שני ילדים, בת ובן, ושניהם אוהבים את סבא שלהם כמו שאני אוהבת את סבא שלי. הוא מספר להם סיפורים על חלומות ועל ציד אריות במדבר, ומלמד אותם הרבה דברים חשובים בזמן שאני עסוקה במחקרים מדעיים משעממים.

לפעמים אני חושבת שכשאבא אמר שסבא לא יודע להבחין בין חלום למציאות הוא לא טעה. קורה לי לעתים קרובות שאני לא מצליחה להיות בטוחה אם

חוויות כלשהן קורות לי בחלום או במציאות, ואני סבורה שגם סבא התלבט בבעיה דומה. כדי לא להעסיק את עצמי עם ספקות בלתי פתירים החלטתי להתייחס לכל חוויה כאילו היא חלום ורק לעשות הפרדה בין חלומות שהם אולי מציאותיים לבין חוויות שהן בטוח לא. את סבא אני פוגשת רק בחלומות לא מציאותיים. גם את צל אני פוגשת לפעמים. כשסבא מצטרף לפגישות עם צל אני יודעת שזה חלום לא מציאותי, אך כשסבא לא מצטרף אין לי דרך לדעת. לפעמים אני שואלת את אבא על צל והוא תמיד חוזר ואומר שהא מעולם לא פגש אותו. כשאני מתעקשת, הוא מוכן להודות שכשהוא היה ילד מאד קטן ביקר אצלו בבית איש משונה שנראה קצת כמו בציורים שציירתי לסיפור של סבא; אך אין לי דרך לדעת באיזה סוג של חלום הוא מספר לי את זה – חלום מציאותי או חלום חלומי.

אינני מספרת לאבא על הפגישות שלי עם צל. יש לי די צרות עם זה שאני לא יודעת להבחין בין חלום למציאות ואינני רוצה להטריד גם אותו בבעיות שלי. עד היום אני לא מצליחה לדעת אם צל הוא מציאותי או רק יצור של חלום. גם לילדים שלי אינני מספרת על הפגישות עם צל כי אינני רוצה לבלבל אותם. מאבא אני דורשת בכל תוקף שלא ידבר איתם על חלומות בכלל; הוא מבטיח שיפסיק, אבל כשאני לא נוכחת הוא שוכח לקיים. המושג שהמצאתי – או אולי נכון יותר להגיד המושג שגיליתי – 'שורש השלילה', באמת פותר הרבה שאלות הנוגעות לכל מה שקיים ביקום, אך את זה אבא לא מוכן לקבל למרות שהוא מאד חכם ולמרות שהוא בהחלט יודע להפעיל דמיון. "אני פשוט אדם מציאותי" הוא אומר לי ונועל את הוויכוח. לילדים שלי אינני מספרת על המושג הזה, לעת עתה. בבוא היום הם אולי יגלו אותו בעצמם או אפילו יגלו משהו יסודי יותר. אחרי הכל, המושג הזה אינו עונה על כל שאלות היקום ומשאיר לפחות שאלה אחת בלתי פתורה. על כל השאלות שהוא עונה וגם על זאת

שהוא מותיר ללא פתרון כתבתי מספר מאמרים שאת כולם גם קיבצתי לספר אחד.

לפני מספר ימים שאלה אותי בתי מדוע האיורים שציירתי לסיפור 'צל דרור' הם כל כך ילדותיים, "הרי את יודעת לצייר בסגנון מבוגר". סגנון הציור שלי לוטש עם השנים, והיום הוא בשל הרבה יותר משהיה כשהייתי בת שמונה. "אני לא רוצה לאבד את הזיכרונות מסבא שלי", עניתי לה.

"גם אני רוצה לאייר את הסיפור", ביקשה, "אני יודעת לצייר במחשב".
"בבקשה", הסכמתי בשמחה.